ADIYAMAN UNIVERSITY Journal of Educational Science

dergipark.org.tr/tr/pub/adyuebd Volume 15, Issue 2, December 2025, Page 570-607 ISSN: 2149-2727

The Relationship Between Spiritual Intelligence Religiosity and Future Anxiety Among University Students*

Emrullah Akça[1]

Article Info

Keywords
Psychology of religion
Spirituality
Anxiety
Spiritual intelligence

Received: 01.03.2025

Accepted: 14.07.2025

Published: 31.12.2025

Research Article

DOI: 10.17984/adyuebd.1649468

Abstract

This study explores the relationship between spiritual intelligence, religiosity, and future anxiety among university students. Utilizing a relational survey model, the research aims to determine the extent to which spiritual intelligence and religiosity influence students' levels of future anxiety. The sample comprises 225 students from various faculties, selected through random sampling. Data were collected using the Personal Information Form, the Spiritual Intelligence Characteristics Scale, the Religiosity Scale, and the Future Anxiety Scale. Statistical analyses, including independent samples t-test, one-way ANOVA, and correlation analysis, were conducted to evaluate the data. The results revealed a significant positive correlation between spiritual intelligence and religiosity, and a significant negative correlation between both variables and future anxiety. No significant differences in these variables were found in terms of faculty, gender, or income level. However, religiosity levels differed significantly by age group. These findings suggest that spiritual intelligence and religiosity may function as protective factors in mitigating future anxiety among university students. The results are discussed in the context of existing literature.

Introduction

University years mark a transition period in students' lives, where they aspire to find employment, establish new social connections, and most importantly, become independent and responsible individuals. Thus, universities are not only places where students develop academically but also serve as environments where they acquire a profession, shape their identities, and cultivate hope for their future. Students embark on university life with the expectation that they are entering a new phase, one that will lead them to a career. However, their plans regarding professional life may not always materialize. Unmet expectations, fears of unemployment after graduation, and concerns about not being able to contribute financially to their families can lead to anxiety among students.

* This study was presented as an abstract paper entitled "Examination of the Relationship Between Spiritual Intelligence, Religiosity, and Future Anxiety Among University Students" at the 1st International Sarajevo Scientific Research and Innovation Congress held in Bosnia and Herzegovina on January 18-19, 2025.

Corresponding author [1]: Emrullah Akça, Asst. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Turkiye, emrullahakca@yyu.edu.tr

Akça, E. (2025). The relationship between spiritual intelligence religiosity and future anxiety among university students. *Adiyaman University Journal of Educational Sciences, 15*(2), 570-607.

Anxiety is a state of persistent and extensive tension accompanied by psychological and physical symptoms, arising from an expectation of an unknown threat (Zehran, 2005:341). Almost all forms of anxiety involve an element of the future. However, future anxiety, being associated with a greater temporal distance, exerts more pressure on young individuals, leading to stress and hopelessness. Pessimistic thoughts about the future, low self-efficacy, personal responsibilities, high future expectations, and current occupational conditions all contribute to the emergence of future anxiety (Kula & Saraç, 2016; Türkçapar & Sargın, 2012).

Although people today enjoy significant technological and material advancements, they have not been able to escape the common problem of future anxiety. This anxiety may be related to material concerns about the future, as well as existential issues such as meaning and death (Karakaş, 2017). No effective solution to this problem has been proposed outside of spirituality. This is because when individuals attempt to make sense of the universe and events solely through their own understanding, they may not always be capable of coping with natural challenges such as anxiety (Amram, 2022). To overcome such difficulties, individuals can establish a connection with a transcendent being beyond themselves. Ibn Hazm, emphasizing that anxiety is a universal human problem, argues that those who sincerely develop their relationship with the Creator on both intellectual and behavioral levels can overcome this issue (Ibn Hazm, 1980:13-20).

Ibn Hazm's view that liberation from anxiety is linked to an individual's deep and sincere relationship with the Creator is directly related to the core components of spiritual intelligence. Spiritual intelligence is a mental and emotional capacity that enables individuals to find meaning in life, make value-oriented choices, and cope with existential problems. In this context, elements of spiritual intelligence such as responsibility, commitment, faith, and life purpose are key competencies that facilitate coping with anxiety (Al-Muhajiri, 2021). SI acts as an inner compass unique to each individual, guiding them toward living a more meaningful life. By enhancing self-confidence and awareness, this form of intelligence strengthens an individual's ability to cope with emotional and social difficulties and find appropriate solutions. Thus, a person who approaches life with full awareness and wisdom experiences an inner and external sense of peace (Costello, 2013).

It has been noted in literature that SI is not equivalent to religiosity; however, it can be seen as a phenomenon leading to religiousness. SI, which involves mental and behavioral awareness, and religiosity may positively impact university students' future anxiety. A high level of SI and religiosity fosters a strong desire to achieve personal aspirations and contributes to a sense of happiness. This, in turn, motivates individuals to work diligently toward their dreams. SI and religiosity aid individuals in making sound life decisions, overcoming difficulties, and combating future anxiety (Arnut, 2016; Ayten & Yıldız, 2016). Since SI and religiosity facilitate individuals' intellectual and behavioral communication with the Creator, they contribute to the effort of attributing meaning to challenges encountered in life. In this process, SI associates life's meaning with values, particularly when faced with suffering and hardship, fostering an awareness that enhances the functionality of life (Yakut, 2022: 41).

The human mind is designed by the omnipotent Creator to seek relief and tranquility while avoiding hardship, pain, tension, and stress (Arnut et al., 2019). The Qur'an, the primary source of Islam, states that humans have been endowed with intelligence that enables them to understand events and phenomena, cope with life's challenges, and distinguish between what is beneficial and harmful (Fahir, 2018: 20). It emphasizes that this intelligence resides not in the brain, which is the center for understanding material matters, but in the heart, which is the center of spirituality, and warns individuals to use this intelligence appropriately (Hajj, 46; A'raf, 179). Additionally, the Qur'an presents the stories of Prophet Ibrahim, Prophet Yusuf, and Prophet Ayyub, illustrating that individuals can navigate feelings of despair and existential challenges by relying on their inner voice, analytical thinking, intuition, and ultimately, the functionality of their SI (An'am, 6/76; Yusuf, 12/90; Sad, 38/44).

For this reason, understanding the levels of our physical, emotional, psychological, and spiritual abilities and working to enhance them can be beneficial. A high level of SI fosters a strong desire to achieve personal aspirations and brings about a sense of happiness. This, in turn, motivates individuals to work hard toward realizing their dreams (Hosseini et al.,2010). Emotional intelligence is defined as managing emotions in a healthy way and establishes a connection between intellect and emotions (Akça, 2019: 78). In contrast, SI

suggests that human wholeness and perfection can only be achieved when the body, intellect, soul, and self operate in harmony and interaction (el-Haciri, 2021; Arnut, 2007).

For these reasons, researching the impact of students' SI and religiosity levels on their future anxiety using a quantitative approach could also contribute to the literature. Moreover, it could provide a new perspective for educational institutions that offer promising career prospects to students. Another significant aspect that makes this study valuable is its attempt to examine how anxious today's youth are and how spirituality plays a role in their lives, investigating whether there is a relationship between SI and future anxiety. Studies conducted in this field serve as a foundation for future research. Thus, this study does not claim to be independent of previous research in the literature. However, the lack of direct studies on the relationship between SI, religiosity, and anxiety highlights the need for further exploration of this topic.

In light of this information, the aim of this research is to determine whether there is a relationship between university students' SI, religiosity, and future anxiety. In line with the general objective of the research, the following questions and hypotheses will be examined.

Research Questions:

1. Is there a relationship between university students' SI, religiosity, and future anxiety?
2. Is there a significant difference in the levels of future anxiety, SI, and religiosity between theology students and students from other faculties?

ResearchHypotheses:
H1: University students with higher levels of SI also have higher levels of religiosity.
H2: University students with higher levels of SI and religiosity have lower levels of future anxiety.
H3: There is no significant difference between male and female students in terms of SI, religiosity, and future anxiety.
H4: There is a significant difference between students' income levels and their levels of future anxiety, religiosity, and SI.
H5: As age increases, levels of future anxiety, religiosity, and SI also increase.
H6: There is a significant difference between students' age levels and their levels of future anxiety, religiosity, and SI.

The Conceptual Dimension Of The Study And Its Place İn The Literature

Future Anxiety

Anxiety is a natural response that individuals exhibit when encountering different life conditions. It can sometimes play a positive role by encouraging individuals to prepare and plan when facing challenges such as exams or difficult situations. However, when anxiety exceeds its natural limits and intensifies, it can become a problem that hinders an individual's ability to interact positively with their environment and perform effectively. In such cases, anxiety may take on a pathological form (Manav, 2011). Among various forms of anxiety, death-related anxiety is the most inevitable. However, anxiety about death raises awareness in individuals, and the stronger their self-awareness, the more effectively they can cope with this anxiety (Sayar, 2000: 74-75).

Although anxiety has been defined from different perspectives by various scholars, it is generally described as a reaction individuals experience when they struggle to cope with certain situations or threats. It is considered a fundamental concept in psychological analyses. For instance, Freud defines anxiety as a "state of alarm in response to danger" and states that it begins with an individual's birth (Gençtan, 2005: 48; Freud, 1984: 201). Similarly, Karen Horney explains that anxiety originates from threatening experiences in an individual's life, particularly traumatic events during childhood. According to Horney, such experiences may result from a lack of adequate support from caregivers, unfair punishments, or favoritism toward siblings or other children. These situations can damage an individual's sense of security and lead to a constant state of defense against threats (al-Khalidi, 2002: 116).

Although individuals live in the present moment, their personal goals and expectations for the future can be influenced by life's challenges and the pressures of the modern era. This can complicate various aspects of life,

making it more challenging (al-Minshawi, 2006: 3). Future-related anxieties hold a significant place among the problems societies face today. Economic pressures, political events, and fear of the unknown are key factors that increase uncertainty in people's lives. These elements, combined with the growing complexities of modern life, can negatively impact individuals' quality of life. When uncertainty and the fear of the unknown are intense, a negative perception of the future may develop, leading to increased anxiety and stress (Cebri, 2012: 42).

As people in the modern era experience increasing levels of stress and tension due to growing demands, a phenomenon known as "future shock" can emerge. This condition, a type of future anxiety, is associated with the misalignment between an individual's expectations and the events they anticipate in the future. When a person is unprepared for the future and struggles to cope with uncertainty, they experience "future shock" (al-Aşeri, 2004: 148). Sigmund Freud, who laid the conceptual foundations of anxiety, argued that anxiety arises from internal conflicts between the three components of personality: the id, ego, and superego. According to Freud, the struggle to resolve these internal imbalances is the primary cause of anxiety (Freud, 1923:13-34; Morgan & King, 1971: 391). Meanwhile, Adler viewed anxiety as a symptom of an inferiority complex. He suggested that anxiety stems from a general sense of insecurity and weakness in human existence. A person who feels inadequate seeks superiority and security and, in doing so, may attempt to control others through anxiety (Adler, 1985: 90). The cognitive approach, which views anxiety as a mind-centered problem, asserts that this issue can also be resolved through cognitive processes. In other words, anxiety is an emotion that emerges due to certain thought patterns. Misinterpretations, negative thinking, generalizations, or a pessimistic outlook on life can be sources of anxiety (Türkçapar, 2008: 28).

Since future anxiety is associated with a pessimistic outlook on life, it has a close relationship with SI and religiosity. This is because SI is considered the ability to cope with life's challenges and maintain an optimistic perspective about the future (Buzan, 2001). Religiosity, on the other hand, provides individuals with a sense of control over the uncertainties in life by placing their lives under the control of the sacred, which can lead to happiness (Karaca, 2003: 77). The spiritual support derived from religion offers resilience against future uncertainties and, by fostering a sense of security, can help prevent potential crises (Göcen, 2010). Furthermore, religion highlights that both positive and negative experiences are part of life, thereby enhancing an individual's SI.

Spiritual Intelligence

SI is defined as a set of abilities and dispositions that enable individuals to solve problems in their daily lives and achieve their goals, including transcending spiritual awareness, sensing the sacred, using spiritual resources when faced with daily challenges, and exhibiting virtuous behavior (Nasel, 2014: 318; Gardner, 2000). SI is a type of intelligence that concerns not only the cognitive and emotional aspects of thought but also its metaphysical dimension. This is because humans are not merely physical beings; they have spiritual needs, expectations, hopes, and dreams. In this regard, SI can be defined as a type of intelligence that expresses people's spiritual aspects and states. The focus of SI on the non-material aspects of human life inevitably leads to its direct association with religious beliefs (Karadeniz, 2016). The measure of being spiritually intelligent is characterized by the following features: (a) capacity for transcendence; (b) ability to enter higher states of spiritual consciousness; (c) ability to imbue daily activities, events, and relationships with a sense of the sacred; (d) ability to utilize spiritual resources to solve life's problems; and (e) capacity for virtuous behavior or moral excellence (e.g., forgiveness, expressing gratitude, humility, and compassion) (Emmons, 2000).

SI is regarded as one of the multiple types of intelligence and is considered a thesis of the 21st century. The development of intelligence begins with human birth. Integrity in interpersonal relationships is a manifestation of intelligence; effective individuals reveal their intellectual intelligence by establishing a vision for their lives. Additionally, these individuals demonstrate their physical intelligence by adhering to this vision and express their enthusiasm in realizing it. SI, on the other hand, guides an individual toward the right path through their inner conscience. For this reason, SI is considered a central and guiding source for other types of intelligence. It serves as a compass for life; therefore, developing SI is essential for leading a meaningful life. SI directs individuals toward worshiping Allah (SWT) with sincerity and trust, helps them adhere to virtues, and enables them to feel the reward of their good deeds. Thus, a person's life gains meaning through devotion to Allah (SWT) (Arnut, 2008).

A review of the literature reveals that studies on SI began to emerge in the 2000s. Emmons (2000), considered a pioneer in the field, addressed the debate on whether spirituality is a form of intelligence and examined the relationship between SI and anxiety. In his study, he developed the SI Scale, which has been widely used by researchers in both the Western and Islamic worlds. Nasel (2004), in his doctoral study, examined SI in the context of traditional Christianity and New Age/individual spirituality. He defined SI as the ability to turn to spiritual resources, such as prayer, transcendence, and meaning-making, to better understand and solve existential and spiritual problems. Nazam (2014) investigated SI in relation to gender differences and found that it helps adolescents find meaning in life. Pioneering researchers in the West who have studied SI include Buzan (2001), Seybold & Hill (2001), West (2004), George (2006), and Amram & Drayer (2008). SI has also been extensively studied in India. In this context, Kotnala (2015) examined the level of SI among university students and found that it did not vary by gender. Singla et al. (2021), investigated the impact of SI on the quality of work life among university teachers, concluding that SI positively influences work-life quality. Aggarwal (2024) explored SI in the context of the wisdom and creative thinking of Swami Vivekananda, an Indian monk and philosopher. While studies on SI have been increasing in the West and the Indian subcontinent, interest in this field has also grown in the Islamic world in recent years. In this regard, Hubbi (2020) examined the relationship between SI, future anxiety, and quality of life among secondary school students. Ahmad (2006) measured SI in various professional sectors. Arnut (2007, 2008, 2016) analyzed SI in relation to personality, well-being, psychological counseling, optimism, and pessimism. Er-Rabi (2013) studied SI in the context of gender differences. Es-Sebti (2015) explored the relationship between SI and social anxiety among female students at King Saud University in his master's thesis. El-Kureyni & El-Mutayri (2024) examined SI as a predictor of psychological quality of life and its relationship with psychological resilience.

Although research on SI in Turkey started later compared to the West, it has been studied in various social science fields, including literature, politics, education, and psychology. Bozdağ's (2005) book *SI* is considered the first national source on the subject. In his work, Bozdağ conceptualized SI as "the power of belief, the power of intention, the power of emotion, the power of persistence, the power of conviction, the power of spiritual interaction, and the power of divine will." Other studies on SI in different fields include Bekiş's (2006) *SI in Leadership*, Uslu Üstten's (2008) *The Use of SI in Literature Education in Light of Innovations Brought by Quantum Science*, Aydıntan's (2009) *The Effect of SI on Transformational Leadership*, and the study by Cezmi Savaş and Çobanoğlu (2016) on *SI and Job Satisfaction*. Merter (2012, 2014) highlighted the connection between SI and the limbic system of the brain, which may be considered its neurobiological basis. Basır (2014) conducted a master's thesis examining the relationship between SI and other types of intelligence among middle school students and its behavioral manifestations, contributing significantly to the literature. Söylemez (2016) studied the relationship between SI, meaning, and life satisfaction in his master's thesis, while Zeki Kişi (2020) investigated the relationship between SI, emotional intelligence, and psychological resilience in an adult sample, making a notable contribution to the field. The most recent and comprehensive study is notable contributions to the field include Şengül's (2024) doctoral dissertation titled *Spiritual Intelligence Characteristics, Religious Coping Orientations, and Mental Health in Turkish Society*. Other significant studies include Karakaş's (2019) research on *The Effect of Itikaf on Spiritual Intelligence, Religious Consciousness, and Anxiety Intensity*, the study by Ünal Aydın, Aslan, and Aydın (2020) titled *Evaluation of the Role of Conscious Awareness and Spiritual Intelligence on Depression and Anxiety*, Çat's (2014) master's thesis entitled *A Study on Determining Spiritual Intelligence and Burnout Levels of Emergency Aid, Rescue, and Intervention Workers*, and Karlık's (2024) doctoral dissertation titled *A Study on the Relationship Between Spiritual Intelligence and God Concepts with Post-Traumatic Growth and Development*.

Another significant contribution to the literature includes scale development and adaptation studies. In this context, Erduran-Tekin & Ekşi (2019) adapted the *SI Scale* developed by Kumar & Mehta (2011) for adolescents into Turkish and examined its validity and reliability. Karadeniz & Aydın's (2016) *SI Characteristics Scale* is a fundamental study designed to measure SI among university students.

Religiosity

Religiosity is defined as an individual's level of interest in, belief in, and engagement with religious practices related to the religion they adhere to (Yıldız, 2001). This phenomenon is not only a personal orientation but

also represents a structure shaped by social dynamics and institutionalized over time. Religiosity, often described as "living in harmony with the Creator," has a multidimensional structure that includes aspects such as belief, worship, knowledge, and influence (Gürses, 2017, p. 25). This multifaceted nature of religiosity demonstrates that it is not a static concept but rather a dynamic one that can change depending on individual and societal conditions. Accordingly, individuals may construct their levels of religiosity in different ways based on the social, cultural, and psychological circumstances of their time (Kızılgeçit & Akça, 2022). In analyzing this dynamic structure, the five-dimensional model of religiosity developed by Stark and Glock (1974, p. 14)—comprising experience, belief, practice, knowledge, and consequences—has been widely accepted in the literature, and numerous religiosity scales have been developed based on it.

This model has enabled religiosity to be understood and measured as an analyzable construct. On the other hand, the distinction between intrinsic and extrinsic religiosity, introduced by Allport into the psychology of religion literature, offers a significant framework for understanding the nature of individuals' relationships with religion. Intrinsic religiosity is characterized by an internalized commitment to religious beliefs that guide one's life, while extrinsic religiosity refers to a more instrumental use of religion for social, psychological, or utilitarian purposes (Allport & Ross, 1967). In this context, intrinsic religiosity aligns with the "believer" (mu'min) type in the Islamic tradition, whereas extrinsic religiosity resembles the "hypocrite" (munafiq) type (Kızılgeçit & Akça, 2022).

The relationship between religiosity and an individual's psychological structure—particularly in terms of anxiety levels—has also been the subject of various studies in Türkiye. Most of these studies have been conducted as part of broader research exploring the relationship between religion and health, religiosity and general health status, or religiosity and mental well-being (Göcen, 2011; Baynal, 2017; Yapıcı & Kayıklık, 2005; Uysal & Turan, 2019). Findings in this area suggest that while religiosity may function as a factor that reduces anxiety, in some cases it may also be associated with increased anxiety levels (Göcen, 2011). Nevertheless, when the overall trend in the literature is considered, it appears that despite the complex relationship between religiosity and anxiety, there is a dominant view that religiosity tends to have an anxiety-reducing effect (Yapıcı, 2007, p. 111; Pür, 2023).

This study aims to make a unique contribution to the relevant literature by examining the effects of university students' spiritual intelligence and religiosity levels on their future anxiety within the framework of a quantitative research model. Although previous studies in the literature provide a solid foundation for such research, the absence of direct studies addressing the relationship between spiritual intelligence, religiosity, and future anxiety demonstrates that this research is both original and academically valuable. In this respect, the study can be considered a significant initiative to fill the gap in the existing literature.

Method

Research Model and Design

This study is a correlational research designed to examine university students' levels of future anxiety within the framework of their SI and religiosity levels. It was conducted among theology and other faculty undergraduate students. In this model, the existence or degree of change between two or more variables is investigated (Karasar, 2016: 114-119). The independent variables of the study include scores from the SI Scale, Religiosity Scale, Age, Gender, and Faculty of Study, while the dependent variable consists of scores from the Future Anxiety Scale.

Population and Sample

The study population consists of university students studying in the provinces of Trabzon, Bingöl, Erzurum, Elazığ, Hatay, and Diyarbakır. The selection of students from these provinces was based on accessibility. The sample, on the other hand, consists of students who participated in the study. The required sample size for a non-homogeneous population was calculated as n = 350 with a 95% confidence interval and a ±5% margin of error (Salant and Dillman, 1994). However, the number of students reached was limited to 225. The sample was accessed through the snowball sampling method. Data were collected through a Google Forms questionnaire prepared by the researcher and distributed via social media platforms (WhatsApp and Instagram).The selection

of university students as the study sample is due to the fact that they are in a period of forming expectations regarding work, family, and the future. Additionally, their literacy levels are high, which is important for data reliability. The sample consists of 147 females (65.3%) and 78 males (34.7%). Of the sample, 135 participants (60%) are in the 18–20 age group, 70 participants (31.1%) are in the 21–30 age group, and 20 participants (8.9%) are in the 31–40 age group. Regarding income level, 165 participants (73.3%) have a middle income, 53 participants (23.6%) have a low income, and 7 participants (3.1%) have a high income. In terms of academic departments, 48 participants (21.3%) are from the Faculty of Theology, 40 (17.8%) from Health Sciences, 31 (13.8%) from Humanities and Social Sciences, 61 (27.1%) from Communication, 16 (7.1%) from Political Sciences, and 10 (4.4%) and 19 (8.4%) are from the Engineering and Education Sciences Faculties, respectively.

Data Collection Tools

In this study, the "Spiritual Intelligence Traits Scale" developed by Karadeniz and Aydın (2016) was used to determine students' levels of spiritual intelligence. Although the scale is titled "Spiritual (Ruhsal) Intelligence," it consists of 26 items across five factors and, in terms of content, encompasses dimensions related to spiritual intelligence (Şengül, 2024, p. 265). For this reason, the scale was deemed appropriate for the study's objectives and was accordingly preferred. The KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) value of the scale is 0.92, and the value obtained in this study is 0.89. To assess students' levels of religiosity, the 10-item, two-factor "Religiosity Scale" developed by Ayten (2009) was used. The KMO value of this scale is 0.83, and in this study, the obtained value is 0.90. To measure anxiety levels, the "Future Anxiety Scale" developed by Geylani and Çiriş Yıldız (2022) was used. This scale consists of 19 items under two factors, with a KMO value of 0.91. In this study, the obtained value is 0.93. Accordingly, the Cronbach's alpha internal consistency coefficients of the scales meet the acceptable values (≥0.70) recommended for reliability (Büyüköztürk, 2015). Additionally, a "6-Item Personal Information Form" was used to collect demographic data and determine the students' faculty affiliations.

Data Analysis

The research data were collected via social media networks. The obtained data were analyzed using the SPSS 27 statistical package program. First, the reliability of the data collection tools was determined. For this, Cronbach's alpha values were calculated and reported under relevant sections. Next, the normality distribution of the scales was examined. The skewness and kurtosis values were checked to ensure they fell within the acceptable range of -2 to +2 (Jöreskog & Sörbom, 1996). Accordingly, parametric tests were employed. For independent variables with two groups, the independent samples t-test was used. For independent variables with more than two groups, one-way analysis of variance (ANOVA) was conducted. To determine the relationship between two continuous variables, the Pearson correlation test was applied.

Limitations

The scope of this study is limited to the responses provided by students enrolled in various departments of universities located in the provinces of Trabzon, Bingöl, Erzurum, Elazığ, Hatay, and Diyarbakır. The data analysis was conducted solely based on the participants' self-reported responses to the measurement instruments used in the study. Therefore, the findings should be interpreted within the framework of the perspectives and responses of the sample group, and any generalizations should be made with this limitation in mind.

Ethical Disclosure

Ethics Committee Approval: This research was conducted with the approval obtained from the Trabzon University Scientific Research and Publication Ethics Committee for Social and Human Sciences, dated 22/11/2024 and numbered E-81614018-050.04-2400058326.

Conflict of Interest: The authors declare that they have no conflict of interest.

Results

Relationships Between Demographic Variables Religiosity Spiritual Intelligence and Future Anxiety

In the study, a correlation test was conducted to examine the relationship between demographic variables such as participants' age, income level, and faculty, and the variables of religiosity, SI, and future anxiety. The correlation test helps determine the presence and strength of the relationship between variables (Pallant, 2020, p. 144). Therefore, the correlation test was chosen as an appropriate method to better understand these relationships and to provide a solid methodological foundation for the research. The analysis and interpretations related to the topic are presented in Table 1.

Table 1. Correlation results between demographic variables and religiosity, spiritual ıntelligence, and future anxiety

	1	2	3	4	5
1. Age	1				
2. Faculty	-.263**	1			
3. Religiosity	-.156*	0.08	1		
4. Anxiety	0.08	0.07	-228**	1	
5. Spiritual Intelligence	0.04	0.01	.357**	-.204*	1
Total	224	224	224	224	224

**p<.01 * p<.05

Upon examining Table 1, it is observed that the variable of age has a negative and low-level significant correlation with faculty (r =-0.263, p<.01) and religiosity (r =-0.156, p<.05). Religiosity is negatively and weakly correlated with future anxiety (r =-0.228, p<.01), and positively but moderately correlated with SI (r =.357, p<.01). In addition, future anxiety is negatively and weakly correlated with SI (r = -0.204, p <.05). These results statistically support the expectation related to the research question: "Is there a relationship between university students' SI, religiosity, and future anxiety?" Moreover, Hypothesis 5 - "As age increases, levels of future anxiety, religiosity, and SI also increase" - is partially supported, as religiosity is found to increase with age. In addition, Hypothesis 1 - "University students with higher levels of SI also have higher levels of religiosity" - and Hypothesis 2 - "University students with higher levels of SI and religiosity have lower levels of future anxiety" - are confirmed by the findings.

Evaluation of Students' Religiosity Spiritual Intelligence and Future Anxiety by Gender

In order to determine the mean scores of university students on SI, religiosity, and future anxiety, an independent samples t-test was employed. The t-test is a parametric statistical method used to compare two groups and assess whether the difference between their means is statistically significant. This test is based on the assumptions that the data are normally distributed and that the variances of the groups are homogeneous (Kalaycı, 2014, p. 74). The statistical analysis results and interpretations related to these variables are presented in Table 2.

Table 2. T-Test results for religiosity, spiritual ıntelligence, and future anxiety scores by gender

	Gender	n	$\bar{x}$	ss.	t	df	p
Future Anxiety	Female	146	2.89	.89	-.742	222	.459
	Male	78	2.80	.81			
Spiritual Intelligence	Female	146	3.51	.60	-.693	222	.489
	Male	78	3.46	.55			
Religiosity	Female	146	3.59	1.01	0.073	222	.942
	Male	78	3.58	.88			

Examining Table 2, it is observed that the mean scores for future anxiety, SI, and religiosity among university students do not reach a level of significance based on gender ($t_{[222]}$=-0.742, p>.05; ($t_{[222]}$=-0.693, p>.05; ($t_{[222]}$=0.073, p>.05). Accordingly, the hypothesis stating that "There is no significant difference between male and female students in terms of SI, religiosity, and future anxiety" (H3) is supported by the research data.

Evaluation of Students' Future Anxiety Religiosity and Spiritual Intelligence Scores by Age

In order to determine whether there are statistically significant differences in the levels of religiosity, spiritual intelligence, and future anxiety among university students based on their age, a one-way analysis of variance (ANOVA) was conducted. One-way ANOVA is a parametric statistical method used to test whether the means of a dependent variable differ significantly across multiple groups (Kalaycı, 2014, p. 132). The statistical analysis results and interpretations related to these variables are presented in Table 3.

Table 3. Anova results for future anxiety, religiosity, and spiritual ıntelligence scores by age group

	Age		n	$\bar{x}$	s.s.	sd.	ANOVA f	ANOVA p	ANOVA Tukey HSD
Future Anxiety	18-20	A	135	2.83	.89	2/221	1.315	.271	
	21-30	B	69	2.84	.74				
	31-40	C	20	3.15	.76				
Religiosity	18-20	A	135	3.72	.83		3.591	.029	A-B
	21-30	B	69	3.36	1.1				
	31-40	C	20	3.42	.99				
Spiritual Intelligence	18-20	A	135	3.45	59		2.253	.107	
	21-30	B	69	3.61	48				
	31-40	C	20	3.38	.62				

Examining Table 3, the one-way ANOVA conducted to determine whether students' future anxiety differs by age found no significant difference ($F_{[221]}$=0.271, p>.05). However, a significant difference was found in religiosity scores based on age ($F_{[221]}$=3.591, p<.05). A Post-Hoc test was conducted to determine which age group contributed to this difference. According to the results, individuals aged 18-20 ($\bar{x}$=3.72) had significantly higher religiosity scores than those aged 21-30 ($\bar{x}$=3.36) and 31-40 ($\bar{x}$=3.42). The one-way ANOVA test conducted to assess differences in SI by age group showed no significant difference ($F_{[221]}$=2.253, p>.05). Based on these results, Hypothesis 6 - "There is a significant difference between students' age levels and their levels

of future anxiety, religiosity, and SI" -is partially supported by the research findings. Specifically, it was found that participants' levels of religiosity significantly differed by age, whereas their levels of SI and future anxiety did not show any significant variation according to age.

Evaluation of Students' Religiosity Spiritual Intelligence and Future Anxiety Scores Based on Income Level

In order to determine whether the mean scores of university students on religiosity, spiritual intelligence, and future anxiety differ according to their income levels, a one-way analysis of variance (ANOVA) was conducted. The statistical analysis results and interpretations related to this evaluation are presented in Table 4.

Table 4. Anova results of religiosity, spiritual ıntelligence, and future anxiety scores based on ıncome level

Variable	Income Level	*n*	$\bar{x}$	*s.s.*	sd	*f*	*p*
Future Anxiety	Low	53	2.84	0.80	221	0.134	.874
	Medium	164	2.86	0.85			
	High	7	3.02	1.00			
Religiosity	Low	53	3.62	0.96		0.841	.433
	Medium	164	3.59	0.95			
	High	7	3.12	1.18			
Spiritual Intelligence	Low	53	3.54	0.50		0.842	.432
	Medium	164	3.49	0.59			
	High	7	3.24	0.47			

Table 4 presents the results of a one-way ANOVA conducted to determine whether there is a significant difference in students' future anxiety, religiosity, and SI levels based on their income. The analysis showed no statistically significant differences among the groups ($F_{[221]}$=0.134, p>.05; $F_{[221]}$=0.841, p>.05; $F_{[221]}$=0.842, p>.05). Accordingly, the study's Hypothesis 4 -"There is a significant difference between students' income levels and their levels of future anxiety, religiosity, and spiritual intelligence" - was not supported by the findings.

Evaluation of Students' Future Anxiety Scores Based on Their Faculty

A one-way analysis of variance (ANOVA) was conducted to determine the mean scores of students' future anxiety levels across different faculties. The statistical analysis results and interpretations related to this variable are presented in Table 5.

Table 5. Anova results of future anxiety scores based on faculty

Future Anxiety	n	x̄	s.s.	sd	f	p	Tukey HSD
Theology	47	2.96	0.69	217	0.701	0.649	
Health	40	2.89	0.88				
Humanities & Soc.	31	2.99	0.81				
Communication	61	2.78	0.98				
Political Science	16	2.59	0.78				
Engineering	10	2.68	0.83				
Education	19	2.90	0.69				

Table 5 shows the results of a one-way ANOVA conducted to determine whether there is a statistically significant difference in students' future anxiety levels based on their faculty. The analysis revealed no significant differences between the groups ($F_{[217]}$=0.701, p>.05).

Evaluation of Students' Spiritual Intelligence Scores Based on Their Faculty

A one-way analysis of variance (ANOVA) was used to compare the mean scores of spiritual intelligence among students from different faculties. This analysis was conducted to determine whether there is a significant difference in spiritual intelligence levels based on faculty. The statistical analysis results and interpretations related to this variable are presented in Table 6.

Table 6. Anova results of spiritual ıntelligence scores based on faculty

Spiritual Intelligence	n	x̄	sd	df	f	p	Tukey HSD
Theology	47	3.50	0.51				
Health Sciences	40	3.57	0.49				
Humanities & Social Sciences	31	3.47	0.59				
Communication	61	3.41	0.67	217	0.547	.0772	
Political Science	16	3.57	0.34				
Engineering	10	3.67	0.53				
Education Sciences	19	3.45	0.61				

When Table 6 is examined, the one-way ANOVA test conducted to determine whether participants' SI levels differ significantly based on their faculty revealed no significant difference among them ($F_{[217]}$ = 0.547, p>.05).

Evaluation of Students' Religiosity Scores by Faculty

A one-way analysis of variance (ANOVA) was conducted to evaluate the religiosity scores of university students based on their faculty. The analysis results and interpretations regarding the differences between faculties are presented in Table 7.

Table 7. Presents the ANOVA results for religiosity scores based on the faculty students are enrolled in.

Religiosity	n	x̄	s.s	df	f	p	Tukey HSD
Theology	47	3.20	1.17				
Health Sciences	40	3.83	.81				
Humanities & Social Sciences	31	3.70	.79	217	2.037	0.062	
Communication	61	3.59	.90				
Political Science	16	3.88	.56				
Engineering	10	3.53	1.43				
Education Sciences	19	3.59	.95				

Examining Table 7, the one-way ANOVA test conducted to determine whether participants' levels of religiosity differed significantly according to the faculty they attended revealed that there was no statistically significant difference between the groups ($F_{[217]}$ = 2.037, p>.05). The results of Tables 5, 6, and 7 do not statistically support the expectation related to the research question: "Is there a difference between theology students and students from other faculties in terms of future anxiety, spiritual intelligence, and religiosity levels?"

Discussion, Conclusion and Recommendations

Before analyzing the data in the study, the reliability values of the scales used were examined. It was observed that the Cronbach's alpha internal consistency coefficients for all three scales met the acceptable threshold of .70 (Büyüköztürk, 2015). Specifically, the internal consistency was found to be 0.89 for the SI Traits Scale, 0.90

for the Religiosity Scale, and 0.93 for the Future Anxiety Scale. These results indicate that the scales used in the study are reliable.

Research Question 1: *Is there a relationship between university students' SI, religiosity, and future anxiety?* The correlation analysis conducted to answer the research problem revealed a negative, but weakly significant relationship between SI, religiosity, and future anxiety. According to the findings, as students' levels of SI and religiosity increase, their future anxiety decreases. This suggests that individuals draw on religious and spiritual resources to cope with the anxiety and uncertainty they experience. These results align with previous studies that indicate young people resort to spiritual coping strategies, such as trusting in God, believing in destiny, praying, and performing rituals, when faced with stressful situations and uncertainties in their lives (Çinici, 2024). SI enhances individuals' spiritual awareness, spiritual abilities, and perception of spiritual existence (Arnout, 2020), which may also positively influence religiosity. Şengül (2024:411), in his doctoral dissertation on the relationship between SI traits, religious coping, and mental health in Turkish society, found that religious individuals experience fewer mental health disorders and that SI negatively and significantly predicts symptoms of depression, anxiety, and stress. Similarly, Karakaş (2017) identified a significant relationship between SI, intrinsic religiosity, and subjective well-being, indicating that subjective well-being is a result of SI. International studies have also demonstrated the impact of SI on mental health and well-being (Charkhabi et al., 2014). El-Kureyni and El-Mutayri (2024) found a correlation between SI and psychological well-being. Likewise, Hubi (2019), in his study on high school students, identified a negative relationship between SI and future anxiety, showing that as SI increases, future anxiety decreases. Hamdani et al. (2020), in their study titled "The Role of SI and Social Comparison in Career Anxiety Among Final-Year Students," found that SI was negatively related to career anxiety levels. Their findings suggest that intrinsic factors such as SI play a more significant role in career anxiety compared to external factors.

However, some studies indicate that SI does not contribute to psychological well-being. For instance, Giannone and Kaplin (2020), in their study "How Is Spiritual Intelligence Related to Mental Health in a Western Sample," found that while the ability to derive meaning and purpose in response to existential concerns was associated with improvements in all mental health outcomes, it was not related to anxiety, depression, or substance use. Although SI may not have a direct effect on anxiety, it has been suggested that it influences well-being through factors such as resilience (Sullivan & Lindsay, 2022). Indeed, studies have shown that SI affects COVID-19 anxiety in conjunction with resilience (Rastogi, 2024; Mohammadipour et al., 2021). Similarly, studies in Turkey have found a positive relationship between SI and psychological resilience (Kişi, 2020:3; Yağcı & Sezgin, 2021). Based on this, it can be suggested that religiosity and SI significantly impact mental health.

Studies conducted in both Western and Islamic countries have also found a negative correlation between religiosity and future anxiety. Various studies conducted in the United States and other industrialized Western nations indicate a negative relationship between religiosity and anxiety. Although the number of studies on Muslim samples is limited, nine out of ten studies conducted in Arab-Islamic contexts have identified a negative correlation between religiosity and anxiety (Abdel-Khalek et al., 2019; Akça, 2014: 304-305). Studies conducted in Türkiye also suggest that the sense of meaning and trust fostered by religiosity positively contributes to coping with anxiety (Uysal & Turan, 2019; Certel, 2003:90; Çınar, 2007; Halıcı Kurtulan & Karaırmak, 2016). These findings suggest that religiosity may influence anxiety by providing guidance and coping mechanisms.

The research findings indicate that SI and religiosity may play an important role in preserving the mental health of individuals, such as university students, who are in a transitional phase. Today's youth, facing uncertainties about the future, academic pressures, and societal changes, find protective factors in inner resilience, meaning-making, and spirituality to maintain their psychological well-being. In this context, it is essential to structure student support services in universities with a perspective that encompasses not only psychological but also spiritual needs. Additionally, religious and spiritual guidance and counseling services can contribute to students' personal development and help them cope with future anxiety.

Research Question 2: *Are there significant differences in the levels of SI, future anxiety, and religiosity among university students based on their faculty, age, gender, and income status?* To answer this question, a one-way analysis of variance (ANOVA) was conducted to determine whether there were statistically significant differences in the levels of religiosity, SI, and future anxiety based on the faculty students attended. The analysis

revealed no significant differences in the average scores for SI and future anxiety based on the faculty attended. This finding suggests that SI and future anxiety are shaped more by individual and psychological tendencies among university students. On the other hand, there are studies in the literature that contradict this result. For example, Tarawneh and Matarnah (2017) found that the levels of SI among science students were higher than those in other faculties. Similarly, Karakaş (2017) noted that while the inter-faculty differences were not significant, students in the Faculty of Arts and Sciences had the highest average levels of SI, students in the Faculty of Theology had the lowest averages. These findings suggest that SI is not solely shaped by religious knowledge or education, but also by an individual's life experiences, intellectual awareness, and quest for meaning. No statistically significant difference was found between faculties regarding religiosity levels. However, while there was no statistically significant difference in the religiosity mean scores between the students of the Faculty of Theology and the Faculty of Health Sciences, a difference was observed in favor of health sciences students. This suggests that religiosity may not only be related to theological education, but also to life practices and individual meaning-making.

These results indicate that the spiritual and religious tendencies of individuals studying in higher education institutions are not determined solely by their faculty or academic field. Rather, they are shaped by a range of multidimensional factors such as individual awareness, family structure, socio-cultural environment, and life experiences. The fact that students in the Faculty of Theology exhibited lower religiosity or SI averages than expected suggests that religious knowledge, while cognitive, does not always align with emotional and behavioral dimensions. On the other hand, students in human-centered professions like Health Sciences, being more engaged with life, may develop a deeper connection with concepts such as religiosity and SI through processes of helping, empathy, and meaning-making. In conclusion, these findings highlight that the spiritual development of university students is influenced not only by academic fields but also by social, emotional, and cultural factors. It suggests that integrating meaning and value-centered educational programs across all faculties could support the spiritual and psychological development of young people.

An independent samples t-test was conducted to determine if there were significant differences in religiosity, SI, and future anxiety levels based on students' gender. The results indicated no statistically significant differences in these variables. However, there are studies in the literature that report findings contrary to these results. For example, research by Karslı (2021), Kımter (2008: 213), Coşkun (2005), Karaca (2000: 299), and Karslı (2018: 197) has generally reported that women have higher levels of religiosity compared to men. Furthermore, there are findings indicating that women experience higher levels of anxiety related to future concerns, such as fear of death, illness, and unemployment, compared to men (Uysal & Turan, 2019; Ayten, 2009; Kaya & Varol, 2004; Toprak & Kızılgeçit, 2023). This suggests that women may be more inclined to turn to a transcendent being on the belief level due to their higher emotional sensitivity. However, the level of trust or attachment to the creator, which is one dimension of religiosity, may not always be effective enough to reduce an individual's anxiety levels. In other words, while religious attachment may serve to reduce anxiety for some individuals, this effect may not be universally applicable or sufficient for everyone.

Based on the findings of this study, no significant difference was found in SI levels between female and male students. Similarly, there are studies in the literature that also report no significant difference in SI levels based on gender (Kotnala, 2015; Tarawneh & Matarnah, 2017). This suggests that SI may be an independent construct, regardless of gender. However, some studies have reported different results. For example, Gupta (2012) and Nazam (2014) found that men had higher levels of SI, while Arnout (2019) found that women's SI levels were higher than men's in his study. These conflicting results indicate that gender-based assessments of SI are not yet conclusive, and that further research is needed in different cultural contexts, with larger samples and various measurement tools.

A one-way ANOVA test was conducted to determine whether there were significant differences in SI, religiosity, and future anxiety levels based on age groups. The analysis revealed no significant difference in SI and future anxiety scores according to age. However, a statistically significant difference was found in religiosity levels based on age. To identify the age group responsible for this difference, a post-hoc test was performed, and it was found that the difference was concentrated in the 18-20 age group. This finding suggests that younger individuals may have a stronger religious orientation. Similarly, in Akgül's (2007:92) study, individuals aged 20

and below were observed to have higher levels of religious belief compared to the 21-39 age group. On the other hand, studies by Mehmedoğlu (1999:133) and Uysal (1995) show that individuals over the age of 40 have higher levels of religious belief, whereas the group with the lowest belief levels consists of middle-aged individuals. These findings suggest that religiosity can develop differently with age, depending on its various dimensions (worship, emotion, knowledge). Indeed, studies by Mehmedoğlu (1999:126), Ayten (2004:86), and Karslı (2011:176) have indicated that individuals with higher average ages are more prominent in the worship and knowledge dimensions of religiosity.

This finding suggests that religiosity differences based on age are not fixed throughout the individual's life cycle, but rather shaped by social, cognitive, and emotional variables. The higher religiosity levels in younger age groups can be attributed to several reasons. First, individuals in the early years of university education may turn more to their religious beliefs while adapting to a new social environment, seeking a sense of belonging and security. Additionally, this age range is a period of intense identity development, during which individuals may rely more on spiritual references. Particularly, the new ideas, uncertainties, and future anxieties encountered in a university setting may drive individuals toward a more solid value system.

Another important finding in this study is that students' SI levels did not show a significant difference across age groups. This result indicates that, within the sample group of this study, SI does not exhibit a marked change based on age. However, this finding contradicts some studies in the literature. For example, Şengül's (2024:414) study found that young individuals had lower SI levels compared to all other age groups, while adult individuals, particularly in the middle-aged group, developed higher SI. Similar findings have been reported by researchers such as Demir (2023), Yiğit-Seyfi (2016), Turan et al. (2020), Korkmaz (2022), Yıldız (2021), and Kişi (2020). Additionally, studies conducted abroad by King (2008), Arnout (2007), and Arnout et al. (2019) revealed that SI levels increase with age and that there is a positive and significant relationship between these two variables.

The differences observed in such studies are thought to be based on various reasons. First, SI develops through multifaceted processes such as an individual's life experiences, quest for meaning, coping with crises, and inner awareness. In this context, as individuals age, the diversity of life experiences they encounter, their deeper inquiries about the meaning of life, and the attainment of spiritual maturity may have a supportive impact on the development of SI. Therefore, the positive relationship found between age and SI in some studies can be explained by an individual's capacity to develop spiritual awareness and inner coherence throughout their life journey. However, the absence of a significant difference in this study based on age may be explained by the fact that university students are still in a similar developmental stage (late adolescence and early adulthood). Individuals in this age group may have limited life experiences, and therefore, they are likely to possess similar internal resources in terms of SI development. Furthermore, while the university environment offers a variety of interactions and stimuli related to identity and the search for meaning, these stimuli are internalized in different ways at the individual level, and therefore do not directly and homogeneously reflect in the levels of SI. As a result, despite studies indicating the development of SI with age, no significant difference was found between age groups in this study. This suggests that the development of SI is dependent on factors other than age (such as family structure, religious/spiritual orientations, life experiences, social support, educational environment, etc.) and should be evaluated in a multidimensional manner.

In the study, a one-way ANOVA test was applied to determine whether there was a significant difference in future anxiety, religiosity, and SI levels based on students' income levels. According to the analysis results, no statistically significant difference was found between income groups in terms of these three variables. In other words, no significant change was observed in SI, religiosity, or future anxiety levels as students' income levels increased or decreased. This finding aligns with some previous studies. For example, Çat (2014) and Söylemez (2016:88) stated that SI levels did not change significantly based on individuals' income status. Similarly, Yıldız (2021) found that university students' SI levels did not show a significant difference based on income levels. Şengül's (2024:443) study, while not finding a significant difference in overall SI based on income level, noted that individuals in the higher income group scored higher in the metaphysical awareness subdimension.

These findings suggest that SI is more related to an individual's internal development, life experiences, and value systems rather than direct economic conditions. Since SI includes non-material, more internal

development-related components such as self-awareness, understanding the meaning of life, and developing compassion towards others, an individual's economic status may not be a determining factor in the development of these abilities. As a result, the data obtained in this study indicate that income level is not a determining factor in SI, religiosity, and future anxiety. However, the observed differences in some subdimensions highlight the multidimensional nature of spiritual development and underscore the importance of more in-depth research in the future. It is clear that income level should be evaluated in conjunction with how an individual interprets their life experiences, which spiritual resources they turn to, and how they internalize these resources.

Findings Related to the Research Questions:

1. The analyses revealed significant relationships between university students' levels of spiritual intelligence, religiosity, and future anxiety. Accordingly, the main research question was statistically supported.
2. The question of whether there are significant differences in spiritual intelligence, religiosity, and future anxiety levels between students of the Faculty of Theology and those from other faculties was not statistically supported based on the findings. The faculty type variable did not produce a significant difference in these variables.

Findings Related to the Research Hypotheses:

1. In the study, the hypothesis "H5: As age increases, levels of future anxiety, religiosity, and SI increase" was partially confirmed. A significant increase was observed only in religiosity levels with increasing age. The hypotheses "H1: Students with higher levels of SI also have higher levels of religiosity"and"H2: Students with high levels of SI and religiosity have lower levels of future anxiety" were confirmed by the analysis results. These findings indicate that there are significant positive correlations between SI and religiosity, and significant negative correlations between both SI and religiosity and future anxiety.
2. The hypothesis "H3: There is no significant difference between male and female students in terms of SI, religiosity, and future anxiety" was confirmed based on the research findings.
3. The hypothesis "H6: There are significant differences in future anxiety, religiosity, and SI levels based on students' age groups" was partially supported. The data showed that only religiosity levels differed significantly by age, while SI and future anxiety levels did not significantly vary with age.
4. The hypothesis "H4: There are significant differences in students' SI, religiosity, and future anxiety levels based on their income levels" was not supported by the research findings. No statistically significant relationships were observed between income level and any of the three variables.

From a theoretical perspective, the negative relationship established between anxiety and both religiosity and SI appears to be supported by some empirical studies. However, some studies have identified a positive relationship between these variables, while others have found no significant relationship at all. The variation in results regarding the relationship between religiosity and anxiety or death anxiety may be influenced by differences in the religiosity scales used. The same consideration applies to SI. Therefore, future research should explore differences in SI components among individuals with various religious beliefs and examine their relationship with mental health.

ADIYAMAN UNIVERSITY Journal of Educational Science

dergipark.org.tr/tr/pub/adyuebd Cilt 15, Sayı 2, Aralık 2025, Sayfa 570-607 ISSN: 2149-2727

Üniversite Öğrencilerinde Manevi Zekâ Dindarlık ve Gelecek Kaygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*

Emrullah Akça[1]

Makale Bilgisi

Anahtar Kelime
Din psikolojisi
Maneviyat
Kaygı
Manevi zekâ

Yükleme: 01.03.2025
Kabul: 14.07.2025
Yayın: 31.12.2025

Araştırma Makalesi

DOI: 10.17984/adyuebd.1649468

Özet

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinde manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. İlişkisel tarama modelinin kullanıldığı araştırmada, manevi zekâ ve dindarlığın öğrencilerin gelecek kaygısı üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini, farklı fakültelerde öğrenim gören ve seçkisiz örnekleme yöntemiyle belirlenen 225 öğrenci oluşturmaktadır. Veriler; Kişisel Bilgi Formu, Ruhsal Zekâ Özellikleri Ölçeği, Dindarlık Ölçeği ve Gelecek Kaygısı Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde bağımsız gruplar t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Bulgular, manevi zekâ ile dindarlık arasında pozitif; her iki değişken ile gelecek kaygısı arasında ise negatif yönlü anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir. Fakülte, cinsiyet ve gelir düzeyi değişkenlerine göre bu değişkenlerde anlamlı farklılıklar bulunmazken, yaş değişkenine göre yalnızca dindarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Sonuç olarak manevi zekâ ve dindarlığın üniversite öğrencilerinin gelecek kaygısını azaltmada potansiyel olarak koruyucu bir işlev görebileceği ortaya konmuştur. Bulgular, ilgili literatür çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Giriş

Üniversite yılları, öğrencilerin iş hayatına atılma beklentisi, yeni sosyal çevre edinme ve en önemlisi de bireysel sorumluluk alarak kendi ayakları üzerinde duracağı bir yaşama geçiş aşamasını temsil eder. Bu bağlamda üniversite, öğrencilerin yalnızca eğitim alanında gelişim gösterdiği bir ortam değil; aynı zamanda gelecekteki mesleklerini ve kişisel kimliklerini inşa ettikleri, geleceğe dair umut ve beklentilerin merkezidir. Öğrenciler, üniversiteye başlamakla yeni bir döneme adım atmakta ve meslek edinme motivasyonuyla hareket etmektedirler. Ancak bu geçiş döneminde, iş hayatına yönelik planlarının gerçekleşmeme ihtimali ortaya çıkabilir. Beklentilerin karşılanamaması, mezuniyet sonrası işsiz kalma ve aileye ekonomik katkı sağlayamama kaygısı gibi unsurlar, öğrencilerde önemli düzeyde kaygıya yol açabilmektedir

Kaygı, kaynağı tam olarak belirlenemeyen bir tehdit ya da tehlike beklentisinden doğan; belirsiz bir korku hissiyle birlikte psikolojik ve fiziksel belirtilerin eşlik ettiği, geniş kapsamlı ve süreklilik gösteren bir gerginlik hâlidir (Zehran, 2005:341). Hemen hemen her türden kaygı, bir gelecek unsuruna sahiptir. Ancak gelecek kaygısı, bunların içinde daha büyük zamansal mesafe ile temsil edilen geleceği ifade etmekle birlikte gençler

* Bu çalışma, 18-19 Ocak 2025 tarihlerinde Bosna-Hersek'te gerçekleştirilen "1. Uluslararası Saraybosna Bilimsel Araştırmalar ve İnovasyon Kongresi" kapsamında, "Üniversitede Manevi Zekâ, Dindarlık ve Gelecek Kaygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı özet bildiri olarak sunulmuştur

Sorumlu Yazar[1] : Emrullah Akça, Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye, emrullahakca@yyu.edu.tr

Akça, E. (2025). The relationship between spiritual intelligence religiosity and future anxiety among university students. *Adiyaman University Journal of Educational Sciences, 15*(2), 570-607.

üzerinde baskı, stres ve umutsuzluğa neden olmaktadır. Geleceğe yönelik kötümser düşünceler, düşük öz yeterlilik, bireyin sorumlulukları, geleceğe yönelik beklentilerin yüksekliği ve mevcut mesleki durumlar, gelecek kaygısının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Kula ve Saraç, 2016; Türkçapar ve Sargın, 2012).

Yaşadığımız çağda insanlar ileri teknolojik gibi maddi anlamda iyi imkânlara kavuşmuş olsalar da ortak problemi olan gelecek kaygısından kurtulamamışlardır. Bu kaygı maddi bir gelecek ile ilgi olabildiği gibi anlam ve ölüm gibi varoluşsal bir problemle ilgili de olabilmektedir (Karakaş, 2017). Bu problem hakkında maneviyatın sunduğu çözümün dışında etkili bir öneri sunulamamıştır. Çünkü birey evreni ve olayları kendi benliği ile anlamaya ve ortaya çıkacak problemlerle baş etmeye kalkıştığı için kaygı gibi doğal bir problem ile başa çıkmada yeterli olmayabilir (Amram, 2022). Bunun için kişi, kendisini aşan aşkın bir varlık ile iletişim kurarak kaygı gibi problemleri atlatabir. Kaygının bütün insan tabakasındaki bireylerin ortak problemi olduğunu belirten İbn Hazım, samimi bir şekilde yaratıcısıyla ilişkilerini zihinsel ve davranışsal boyutta geliştirenlerin bu problemden kurtulabileceğini belirtmektedir (İbn Hazım, 1980:13-20).

İbn Hazım'ın kaygıdan kurtuluşu, bireyin Yaratıcı ile kurduğu derin ve samimi ilişkiye bağlaması, manevi zekânın temel bileşenleriyle doğrudan ilişkilidir. Zira manevi zekâ, bireyin yaşamda anlam bulmasını, değerlerle uyumlu seçimler yapmasını ve varoluşsal problemlerle başa çıkmasını sağlayan zihinsel ve duygusal bir kapasitedir. Bu bağlamda, sorumluluk, bağlılık, inanç ve yaşam amacı gibi manevi zekâ unsurları, bireyin kaygıyla baş etmesini kolaylaştıran temel yetkinliklerdir (el-Muhaciri, 2021). Manevi zekâ her bireye özgü bir içsel pusula niteliğinde olup bireyin hayatı daha derin anlamlarıyla yaşamasına rehberlik edebilir. Bu zekâ, bireyin özgüvenini ve farkındalığını artırarak ruhsal ve sosyal sorunlarla başa çıkma yeteneğini güçlendirebilir ve böylece uygun çözümler bulmasını sağlayabilir. Böylece kişi, hayatın akışına tam bir bilinç ve bilgelikle yaklaşırken, içsel ve dışsal bir huzur hissi yaşayabilir (Costello, 2013).

Alanyazında, manevi zekânın doğrudan bir dindarlık göstergesi olmadığı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, bireyi dindarlığa yöneltebilecek bir etken olarak değerlendirilebileceği ifade edilmektedir. Zihinsel ve davranışsal farkındalığı içeren manevi zekâ ve dindarlık, üniversite öğrencilerinin gelecek kaygıları üzerinde olumlu bir etki sağlayabilir. Yüksek manevi zekâ ve dindarlık seviyesine sahip olmak, bireyin belirli arzularını gerçekleştirme isteğini artırabilir ve ona mutluluk hissi verebilir. Bu da bireyi, hayallerini gerçekleştirmek için güçlü bir şekilde çalışmaya teşvik edebilir. Manevi zekâ ve dindarlık bireylerin hayatlarında doğru karar vermeleri ve sıkıntılarla başa çıkmada yardımcı olup gelecek kaygılarıyla mücadelede katkı sağlayabilir (Arnut, 2016; Ayten & Yıldız, 2016). Nitekim manevi zekâ ve dindarlık bireylerin hem zihinsel hem de davranışsal olarak Yaratıcıyla iletişim halinde olmasını sağladığından onların karşılaşacağı problemlere bir anlam katma çabasıdır. Bu süreçte manevi zekâ, yaşamın anlamını değerlerle ilişkilendirerek özellikle acı ve ıstırapla karşılaşıldığında yaşamın işlevselliğini artırmaya yönelik bir farkındalık kazandırmaktadır (Yakut, 2022: 41).

İnsan zihni, her şeye gücü yeten Yaratıcı tarafından zorluk, acı, gerginlik ve stresten kaçınmak ve bir rahatlık ve huzur duygusu için çabalamak üzere tasarlanmıştır (Arnut vd., 2019). İslâm dininin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'de insanın Yaratıcısı tarafından olayları ve olguları anlamlandırabilecek, hayatın zorluklarıyla başa çıkabilecek ve kendisi için zararlı ve faydalı olanı ayırt edebilecek zekâ ile donatıldığını belirtmektedir (Fahir, 2018: 20). Bu zekânın maddeyi anlama merkezi olan beyinde değil maneviyatın anlam merkezi olan kalpte olduğunu belirtmekte ve zekânın kullanılması konusunda bireyleri uyarmaktadır (Hac,46; Araf,179). Ayrıca Kur'an, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf ve Hz. Eyüp kıssalarını aktararak bireyin, çaresizlik ve varoluşsal problemler karşısında kendi iç sesi, analitik düşüncesi, sezgileri ve nihayetinde manevi zekâsının işlevselliği ile çıkabileceğini belirtmektedir (En'âm, 6/76; Yusuf, 12/90; 38/44). Bu nedenle fiziksel, duygusal, psikolojik ve ruhsal yeteneklerimizin seviyesini öğrenmek, onu geliştirmeye katkı sağlayabilir. Yüksek manevi zekâ seviyesine sahip olmak, bireyin belirli arzularını gerçekleştirme isteğini arttırabildiği gibi ona mutluluk hissini de verebilir. Bu da bireyi hayallerini gerçekleştirmek için güçlü bir şekilde çalışmaya teşvik edebilir (Hosseini vd., 2010). Duyguları sağlıklı bir şekilde yönetme yetisi olarak tanımlanan (Akça, 2019: 78) duygusal zekâ, akıl ile duygu arasında bir denge kurmaya odaklanırken; manevi zekânın ise insan bütünlüğü ve olgunluğunun beden, akıl, ruh ve nefsin uyumlu bir etkileşim içinde çalışmasıyla mümkün olabileceği belirtilmektedir (el-Haciri,2021; Arnut, 2007).

Bu gerekçelerden dolayı öğrencilerin manevi zekâ ve dindarlık düzeylerinin, gelecek kaygılarına etkisini nicel yaklaşımla araştırmak literatüre de katkı sağlayabilir. Ayrıca öğrencilere gelecek vaad eden eğitim kurumlarının müfredatlarına da yeni bir bakış açısı kazandırabilir. Bu çalışmayı değerli kılan diğer bir etken ise günümüz

gençlerinin ne kadar kaygılı oldukları ve maneviyatın ne kadar onların hayatlarında yer edindiğini irdelemeye çalışarak manevi zekâ ile gelecek kaygısı arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmektir. Alanyazında yürütülen çalışmalar, sonraki çalışmaların temel taşı niteliğindedir. Dolayısıyla bu çalışma alanyazında yapılan çalışmalardan bağımsız değildir. Ancak bu çalışmanın konusu olan manevi zekâ, dindarlık ve kaygı ilişkisine dair doğrudan bir çalışmaya rastlanılmaması literatür açısından çalışılmaya değer olduğunu göstermektedir. Bu bilgiler ışığında, üniversite öğrencilerinin manevi zekâ ve dindarlık ile gelecek kaygıları arasında ilişki olup olmadığını belirlemek araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorular ve hipotezlere yanıt aranmaktadır.

Araştırmanın Soruları:

1.Üniversite öğrencilerinin manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı arasında ilişki var mıdır?

2.İlahiyat öğrencileri ile diğer fakülte öğrencilerinin gelecek kaygısı, manevi zekâ ve dindarlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

Araştırma Hipotezleri:

H1: Üniversite öğrencilerinden manevi zekâ düzeyleri yüksek olanların dindarlık düzeyleri de yüksektir.

H2: Üniversite öğrencilerinden manevi zekâları ve dindarlık düzeyleri yüksek olanların gelecek kaygıları düşüktür.

H3: Kız ve Erkek öğrencileri arasında manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygıları konusunda anlamlı bir fark yoktur.

H4: Öğrencilerin gelir durumu ile gelecek kaygıları dindarlık ve manevi zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H5: Yaş yükseldikçe gelecek kaygısı, dindarlık ve manevi zekâ düzeyi artar.

H6: Öğrencilerin yaş seviyeleri ile gelecek kaygıları, dindarlık ve manevi zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Çalışmanın Kavramsal Boyutu ve Literatürdeki Yeri

Gelecek Kaygısı

Kaygı, bireyin yaşamın çeşitli koşullarıyla karşılaştığında verdiği doğal bir tepkidir. Kimi zaman sınavlar ya da zorlayıcı durumlar gibi meydan okumalarla baş ederken kişiyi hazırlanmaya, plan yapmaya ve daha dikkatli hareket etmeye yönlendirdiği için olumlu bir işlev de üstlenebilir. Ancak kaygı, doğal sınırlarını aştığında ve yoğunlaştığında bireyin çevresiyle olumlu bir şekilde etkileşimde bulunma ve düzgün bir performans gösterme yeteneğini engelleyebilecek bir sorun haline gelebilir. Bu durumda kaygı patolojik bir hâl alabilir (Manav, 2011). Ölüme ilişkin kaygı ise en kaçınılmaz olanıdır. Fakat ölüme karşı duyulan kaygı bireyi bilinçlendirebilir ve kendisine dair ne denli güçlü bilinci varsa kaygıyla da o kadar güçlü mücadele edebilir (Sayar, 2000:74-75). Kaygının tanımı farklı araştırmacılar tarafından çeşitli bakış açılarıyla ele alınmış olsa da genellikle bireyin belirli durumlar veya tehditlerle başa çıkamadığında hissettiği bir tepki olarak tanımlanmakta ve psikolojik analizlerde temel bir kavram olarak ele alınmaktadır. Örneğin, Freud, kaygıyı "tehlikeye karşı verilen bir alarm durumu" olarak tanımlamakta ve insanın dünyaya gelmesiyle oluşmaya başladığını belirtmektedir (Gençtan, 2005: 48; Freud, 1984:201). Karen Horney ise kaygının, bireyin hayatındaki tehdit edici deneyimlerden kaynaklandığını ve bu deneyimlerin özellikle çocukluk dönemindeki travmatik olaylardan itibaren geliştiğini ifade etmektedir. Horney'e göre, bu tür deneyimler; çocuğun çevresinden yeterli destek alamaması, adil olmayan cezalarla karşılaşması, kardeşlerin ya da diğer çocukların kayırılması gibi durumlardan kaynaklanabilir. Bu durumlar bireyde, güven duygusunun zedelenmesi ve tehditlere karşı sürekli bir savunma hali oluşturabilir (el-Halidi, 2002:116). Kaygının ilk kavramsal temellerini atan Sigmund Freud, kaygının, bireyin üç kişilik unsuru arasında (id, ego ve süperego) yaşanan içsel çatışmalardan kaynaklandığını savunmaktadır. Freud'a göre, bireyin bu içsel unsurlar arasındaki dengesizlikleri çözümleme çabası, kaygının temel nedenidir (Freud, 1923: 13-34; Morgan & King, 1971:391). Adler ise kaygıyı aşağılık kompleksinin bir belirtisi olarak görmektedir. Ona göre kaygı, insanın varoluşunda yer alan temel güvensizlik ve güçsüzlük hissinden kaynaklanır. Kendinde bir eksiklik gören kişi,

üstünlük ve güvenlik elde etme isteğine yönelir ve bu doğrultuda kaygısını azaltmak için başkalarını kontrol etme eğilimi gösterir (Adler, 1985: 90). Kaygının zihin merkezli bir problem olduğunu belirten bilişsel yaklaşım, bu problemin yine zihin ile çözümlenebileceğini savunmaktadır. Başka bir ifadeyle düşüncelerimiz yüzünden ortaya çıkan bir duygu. "yanlış anlama", "negatif düşünme", "her şeyi genelleme" veya "hayata kötü bakma" gibi şeyler kaygının kaynağı olabilmektedir (Türkçapar, 2008: 28).

İnsan, her ne kadar anı yaşasa da geleceğe yönelik bireysel hedefler ve beklentileri yaşamın sorunları ve modern çağın getirdiği baskılar nedeniyle etkilenebilir. Bu durum, bireyin pek çok kişisel yönünü etkileyerek yaşamını daha karmaşık bir hale getirebilir (el-Minşavi, 2006: 3). Geleceğe dair kaygılar, özellikle toplumların karşı karşıya kaldığı sorunlar arasında önemli bir yere sahiptir. Ekonomik baskılar, siyasi olaylar ve bilinmeyene duyulan korku, insanların yaşamındaki belirsizlikleri arttıran temel etkenlerdir. Bu unsurlar, modern hayatın karmaşıklığı içinde sürekli büyüyen sorunlarla birleşerek, bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilir. Belirsizliğin ve bilinmeyenin yoğun olduğu durumlarda, geleceğe dair olumsuz bir algı gelişebilir ve bu da insanlarda endişe ve stresin artmasına yol açabilir (Cebri, 2012: 42).

Modern çağın artan talepleri karşısında yoğun stres ve gerilim yaşayan bireylerde "gelecek şoku" olarak ifade edilen durum ortaya çıkabilmektedir. Gelecek kaygısının bir türü olan bu durum, bireyin beklentileriyle gelecekte karşılaşacağı olaylar arasındaki uyumsuzlukla ilişkilendirilebilir. İnsan, gelecek problemleri karşılamak için hazır olmadığında ve bu nedenle belirsizlikle baş etmekte zorlandığında, "gelecek şoku" yaşar (el-Aşeri, 2004: 148). Gelecek kaygısı bireyin hayata karşı kötümser düşünme ile ilgili olduğundan manevi zekâ ve dindarlık konusuyla yakın ilişkilidir. Zira manevi zekâ hayatın zorluklarına karşı baş edebilme yeteneği gelecekle ilgili iyimser olma olarak da değerlendirilmektedir (Buzan, 2001). Dindarlık ise, kişinin yaşamında ortaya çıkan belirsizlikler ve kontrol kaybı durumlarında, hayatını kutsalın rehberliği altında sürdürmesine imkân tanıyarak ona huzur ve mutluluk sağlayabilmektedir (Karaca, 2003: 77). Dinden alınan manevi destek, gelecek olayların belirsizliğine karşı bir katlanabilirlik sunmakta ve sağlayacağı güven duygusuyla olası krizleri önleyebilmektedir (Göcen, 2010). Ayrıca din, hayatta olumlu ve olumsuzlukların yaşanabileceğini vurgulayarak bireyin manevi zekâsını geliştirmektedir.

Manevi Zekâ

Manevi zekâ, bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunları çözmelerine ve hedeflerine ulaşmalarına imkân tanıyan bir dizi yetenek ve eğilim olarak tanımlanmaktadır (Nasel, 2004: 318). Bu, manevi farkındalığın ötesine geçmeyi, kutsalı hissedebilmeyi, günlük zorluklarla karşılaşıldığında manevi kaynakları kullanmayı ve erdemli davranışlar sergilemeyi de içermektedir (Gardner, 2000). Manevi zekâ, düşüncenin bilişsel ve duygusal yönü kadar meta-fizik yönü ile de ilgilenen bir zekâ türüdür. Çünkü insanlar sadece fiziki varlıklar değildir; onların ruhi ihtiyaçları, beklentileri, umutları ve hayalleri de vardır. Bu bakımdan manevi zekâ, insanların manevi yönünü, ruhsal durumlarını ifade eden bir zekâ türü olarak tanımlanabilir. Manevi zekânın insan hayatının maddi olmayan yönü üzerine odaklanması, onun ister istemez doğrudan dinî inanışlarla ilişkilendirilmesine neden olmaktadır (Karadeniz, 2016). Manevi yönden zeki olmanın ölçüsü aşağıdaki özelliklerle karakterize edilmiştir: (a) aşkınlık kapasitesi; (b) yüksek ruhsal bilinç durumlarına girme yeteneği; (c) günlük aktiviteleri, olayları ve ilişkileri kutsal bir duyguyla doldurma yeteneği; (d) yaşamdaki sorunları çözmek için ruhsal kaynakları kullanma yeteneği ve (e) erdemli davranışlarda bulunma veya erdemli olma kapasitesi (Affetmek, minnettarlığı ifade etmek, alçakgönüllü olmak ve şefkat göstermek) şeklinde değerlendirilmektedir (Emmons, 2000).

Manevi zekâ, çoklu zekâ kuramı kapsamında değerlendirilen bir zekâ türü olup, 21. yüzyılın önemli kavramsal yaklaşımlarından biri olarak kabul edilmektedir. Zekânın gelişimi, bireyin doğumuyla birlikte başlamaktadır. Kişiler arası ilişkilerde sergilenen dürüstlük, zekânın bir göstergesi olarak ele alınabilirken; etkili bireyler yaşamlarına dair bir vizyon belirleyerek zihinsel (bilişsel) zekâlarını ortaya koymaktadırlar. Bu bireyler, söz konusu vizyona bağlılık göstererek fiziksel zekâlarını da etkin biçimde kullanmakta ve bu doğrultuda duygu ve coşkularını ifade etmektedirler. Manevi zekâ ise bireye, içsel vicdanı aracılığıyla yaşamında doğru yolu gösteren bir kılavuz işlevi görmektedir. Bu yönüyle manevi zekâ, diğer zekâ türlerini yönlendiren ve bütünleştiren merkezî bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Yaşam için bir pusula niteliği taşıyan manevi zekânın geliştirilmesi, bireyin hayatını anlamlı bir şekilde sürdürebilmesi açısından önem arz etmektedir. Manevi zekâ, bireyin Allah'a (cc) samimiyet ve güven içerisinde ibadet etmesini, erdemli bir yaşam sürmesini ve yaptığı iyiliklerin manevi

karşılığını içsel olarak hissedebilmesini mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda bireyin yaşamı, Allah'a (cc) kulluk bilinciyle anlam kazanmaktadır (Arnout, 2008).

Alanyazına bakıldığında manevi zekâ ile ilgili çalışmaların 2000 yıllarından itibaren ortaya çıkmaya başlandığı görülmektedir. Bu konuda öncü sayılan Emmons (2000), maneviyat zekâ mıdır tartışmasını açıkladıktan sonra manevi zekâ ile kaygı ilişkisini ele almıştır. Emmons söz konusu çalışmasında geliştirdiği Manevi Zekâ Ölçeği, Batı ve İslam dünyasında birçok araştırmacı tarafından kullanılmıştır. Nasel (2004), doktora çalışmasında manevi zekâyı geleneksel Hristiyanlık anlayışı ile yeniçağ/bireysel maneviyat ilişkisi bağlamında çalışmıştır. Çalışmasında manevi zekâyı, varoluşsal ve spritüel sorunları daha iyi anlamak ve çözmek için bireyin dua etme, aşkın olana yönelme, anlamlandırma gibi spritüel kaynaklara yönelebilme şeklinde açıklamıştır. Nazam (2014), manevi zekâyı, cinsiyet değişkeni açısından ele almış ve manevi zekânın ergenlerin hayatta anlam bulmasına yardımcı olduğunu ortaya koymuştur. Buzan (2001), Seybold & Hill (2001), West (2004), George (2006) ve Amram & Drayer (2008), Batı'da manevi zekâ üzerinde çalışan öncü araştırmacılardır. Manevi zekâ, Hindistan'da da yoğun olarak çalışılmaktadır. Bu konuda Kotnala (2015), üniversite öğrencileri arasında manevi zekâ düzeyini araştırmıştır. Araştırmada üniversite öğrencileri arasında cinsiyete göre manevi zekânın değişmediği ortaya konulmuştur. Singla ve arkadaşları (2021), manevi zekânın üniversite öğretim elemanlarının iş yaşam kalitesi üzerindeki etkisini incelemiş ve manevi zekânın iş yaşam kalitesini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Aggarwal (2024), manevi zekâyı Hintli bir rahip ve flozof olan Swami Vivekananda'nın bilgeliği ve yaratıcı düşüncesi bağlamında çalışmıştır. Batı ve Hint Altkıtasında manevi zekâ üzerine yapılan çalışmalar son yıllarda önemli ölçüde artış göstermiştir. Bu eğilim, İslam dünyasında da giderek yaygınlaşmakta ve konuya yönelik akademik ilgi artmaktadır. Bu bağlamda, Hubbi (2020), çalışmasında ortaokul öğrencilerinde yaşam kalitesi ile manevi zekâ ve gelecek kaygısı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ahmed (2006), bazı meslek gruplarında manevi zekânın ölçülmesine yönelik bir araştırma gerçekleştirmiştir. Arnut (2007, 2008, 2016) ise manevi zekâyı kişilik, psikolojik iyi oluş, rehberlik, iyimserlik ve karamsarlık gibi değişkenlerle ilişkilendirerek ele almıştır. Er-Rabi (2013), manevi zekâyı cinsiyet değişkeni bağlamında incelemiştir. Es-Sebtî (2015), Melik Suud Üniversitesinde kız öğrenciler arasında manevi zekâ ile sosyal kaygı arasındaki ilişkiyi yüksek lisans tezinde araştırmıştır. Son olarak, el-Kureynî ve el-Mutayrî (2024), psikolojik yaşam kalitesinin yordayıcısı olarak manevi zekâyı ele almış ve bu değişkenin psikolojik sağlamlıkla olan ilişkisini analiz etmiştir.

Türkiye'de manevi zekâ ile ilgili çalışmalar, Batı'ya nispeten geç başlamış olsa da edebiyat, siyaset, eğitim, psikoloji vb. sosyal bilimlerde çeşitli değişkenlerle birlikte çalışılmıştır. Bu konuda Bozdağ'ın (2005) ele aldığı "Ruhsal Zekâ" adlı kitap manevi zekâyla ilgili ilk ulusal kaynak sayılabilir. Bozdağ, eserinde manevi zekânın "inanma gücü, niyet gücü, duygu gücü, ısrar gücü, kanaat gücü, ruhsal etkileşim gücü ve ilahi irade gücü" şeklinde kavramsal açıklamasını yapmıştır. Bekiş'in (2006), "Liderlikte Ruhsal Zekâ," Uslu Üstten'in (2008), "Kuantum Biliminin Getirdiği Yenilikler Işığında Ruhsal Zekânın Edebiyat Eğitiminde Kullanılması," Aydıntan'ın (2009), "Ruhsal Zekânın Dönüştürücü Liderlik Üzerine Etkisi," Cezmi Savaş ve Çobanoğlu'nun (2016), "Ruhsal Zekâ İş Memnuniyeti" adlı çalışmaları, farklı alanlarda yürütülen manevi zekâyla ilgili çalışmalardandır. Merter (2012, 2014), manevi zekânın nörobiyolojik kaynağı sayılabilecek beynin limbik sistem ile bağlantısına işaret etmiştir. Yine Basır'ın (2014), ortaokul örnekleminde manevi zekânın diğer zekâlar ile ilişkisini ve davranışlara yansıma düzeyini araştırdığı yüksek lisans tezi çalışması literatüre önemli katkı sağlamıştır. Söylemez'in (2016), manevi zekânın anlam ve yaşam doyumu ilişkisini çalıştığı yüksek lisans tezi ve Zeki Kişi'nin (2020), yetişkin örneklem üzerinde ruhsal zekâ ve duygusal zekânın psikolojik sağlamlık ile ilişkisini araştırdığı yüksek lisans tezi, alana önemli katkılar getirmişlerdir. Alana önemli katkılar arasında Şengül'ün (2024) "Türkiye Toplumunda Manevi Zekâ Özellikleri, Dini Başa Çıkma Yönelimleri ve Ruh Sağlığı" başlıklı doktora tezi yer almaktadır. Diğer dikkate değer çalışmalar arasında ise Karakaş'ın (2019), "İtikâfın Manevi Zekâ, Dini Bilinç ve Kaygı Yoğunluğu Üzerindeki Etkisi", Ünal Aydın ve Aslan Aydın'ın (2020), "Depresyon ve Kaygı Üzerine Bilinçli Farkındalık ve Manevi Zekânın Rolünün Değerlendirilmesi" başlıklı araştırması, Çat'ın (2014), "Acil Yardım, Kurtarma ve Müdahale Görevlilerinin Manevi Zekâ ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezi ile Karlık'ın (2024), "Manevi Zekâ ve Tanrı Tasavvuru ile Travma Sonrası Büyüme ve Gelişim Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma" başlıklı doktora tezi bulunmaktadır.

Literatüre önemli bir katkı sayılabilecek diğer çalışmalar da ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarıdır. Bu konuda Erduran Tekin & Ekşi (2019), Kumar & Mehta (2011), tarafından ergenlere yönelik geliştirilen Manevi Zekâ Ölçeği'ni Türkçeye uyarlayarak geçerlik ve güvenirliğini incelemişlerdir. Karadeniz & Aydın'nın (2016),

"Ruhsal Zekâ Özellikleri Ölçeği," üniversite öğrencilerin manevi zekâlarını ölçmeye yönelik temel niteliğinde bir çalışmadır.

Dindarlık

Dindarlık, bireyin mensubu olduğu dine yönelik ilgisi, inancı ve dinî pratiklerle meşguliyet düzeyi olarak tanımlanmaktadır (Yıldız, 2001). Bu olgu, yalnızca bireysel bir yönelim değil; aynı zamanda toplumsal olarak şekillenen ve kurumsallaşan bir yapı niteliği de taşımaktadır. Genellikle "Yaratıcı ile uyum içerisinde bir yaşam sürme" biçiminde değerlendirilen dindarlık; inanç, ibadet, bilgi ve etki boyutlarını içeren çok boyutlu bir yapıya sahiptir (Gürses, 2017: 25). Dindarlığın bu çok yönlü yapısı, onun durağan değil; bireysel ve toplumsal koşullara bağlı olarak değişebilen dinamik bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, bireyler yaşadıkları dönemin sosyal, kültürel ve psikolojik koşulları doğrultusunda dindarlık düzeylerini farklı biçimlerde inşa edebilmektedir (Kızılgeçit & Akça, 2022). Bu dinamik yapının analizinde Stark ve Glock'un (1974: 14), geliştirdiği beş boyutlu dindarlık modeli –duygu, inanç, ibadet, bilgi ve etki– literatürde geniş kabul görmüş ve bu temel üzerinde pek çok dindarlık ölçeği oluşturulmuştur. Bu model, dindarlığın ölçülebilir ve analiz edilebilir bir yapı kazanmasına olanak tanımıştır. Öte yandan, Allport'un din psikolojisi literatürüne kazandırdığı iç ve dış güdümlü dindarlık ayrımı, bireyin din ile kurduğu ilişkinin mahiyetini anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. İç güdümlü dindarlık, bireyin dini inançlarını içselleştirerek yaşamına yön vermesiyle tanımlanırken; dış güdümlü dindarlık ise dinin sosyal, psikolojik veya faydacı amaçlarla araçsallaştırıldığı bir yaklaşımı ifade etmektedir (Allport & Ross, 1967). Bu bağlamda, iç güdümlü dindarlığın İslâmî gelenekteki "mümin" tipiyle dış güdümlü dindarlığın ise "münafık" tipiyle benzerlik gösterdiği ileri sürülmektedir (Kızılgeçit & Akça, 2022).

Dindarlığın bireyin psikolojik yapısıyla olan ilişkisi, özellikle kaygı düzeyleri bağlamında Türkiye'de de çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Bu çalışmalar çoğunlukla din ile sağlık, dindarlık ile genel sağlık durumu ve ruh sağlığı ile dindarlık arasındaki ilişkileri irdeleyen daha geniş kapsamlı araştırmaların bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Göcen, 2011; Baynal, 2017; Yapıcı & Kayıklık, 2005; Uysal & Turan, 2019). Bu alanda elde edilen bulgular, dindarlığın kaygı düzeyini azaltabileceği gibi bazı durumlarda artırabileceğini de göstermektedir (Göcen, 2011). Ancak genel eğilim değerlendirildiğinde dindarlık ile kaygı arasındaki ilişkinin karmaşık bir yapıya sahip olmasına rağmen, dindarlığın kaygıyı azaltıcı yönde bir etkisinin bulunduğu yönündeki bulguların daha baskın olduğu görülmektedir (Yapıcı, 2007: 111; Pür, 2023).

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin manevi zekâ ve dindarlık düzeylerinin gelecek kaygıları üzerindeki etkisini nicel bir araştırma modeli çerçevesinde ele alarak ilgili literatüre özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Literatürde yer alan önceki çalışmalar, bu tür araştırmalar için sağlam bir zemin oluştursa da doğrudan manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara rastlanmamış olması, bu araştırmanın hem özgün hem de akademik açıdan değerli olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, mevcut literatürdeki boşluğu doldurmaya yönelik önemli bir girişim olarak değerlendirilebilir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin gelecek kaygı düzeylerini, manevi zekâ ve dindarlık düzeyleri çerçevesinde incelemek amacıyla ilahiyat ve diğer fakülte lisans öğrencileri arasında yapılmış ve ilişkisel tarama modeline göre modellenmiş bir çalışmadır. Bu modelde iki ya da daha fazla sayıda değişkenler arasında olan değişimin varlığı veya derecesi araştırılmaktadır (Karasar, 2016: 114-119). Çalışmanın bağımsız değişkenleri, Ruhsal Zekâ Ölçeği puanları, Dindarlık Ölçeği puanları, yaş, cinsiyet ve okuduğu fakülte iken bağımlı değişkeni Gelecek Kaygısı Ölçeği puanları oluşturmaktadır.

Evren ve örneklem

Çalışmanın "çalışma evreni", Trabzon, Bingöl, Erzurum, Elazığ, Hatay ve Diyarbakır illerinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklemi ise araştırmaya katılan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklem büyüklüğü belirlenirken homojen bir yapıda olmayan evren için % 95 güven aralığında ± % 5 örnekleme hatası ile gerekli örneklem büyüklüğü n = 350 olarak hesaplanmıştır (Salant & Dillman, 1994). Araştırmanın örneklemine kartopu yaklaşımı ile ulaşılmıştır. Sorular araştırmacı tarafından hazırlanmış Google Forms aracılığıyla sosyal medya (WhatsApp ve Instagram) üzerinden katılımcılara ulaşılmıştır. Çalışmada

üniversite öğrencilerinin örneklem olarak seçilmesi, onların iş, aile ve gelecekle ilgili beklentilerinin oluştuğu dönemde olmasıdır. Ayrıca üniversite öğrencilerin okuryazarlık durumların yüksekliği verilerin güvenliği açısından önem arz etmektedir. Çalışmanın örneklemi söz konusu üniversitenin farklı fakültelerinde öğrenim gören 225 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Örneklemin 147'si (%65,3) kadın, 78'i (%34,7) erkeklerden oluşmaktadır. Örneklemin 135'i (%60) 18-20 yaş grubunda, 70'i(%31,1) 21-30 yaş grubunda ve 20'si (%8,9) 31-40 yaş grubunda yer almaktadır. Örneklemin 165'i (%73.3) orta gelir düzeyine sahipken, 53'ü (%23,6) düşük, 7'si (%3,1) ise yüksek gelir düzeyine sahiptir. Örneklemin 48'i (%21,3) İlahiyat, 40'ı(%17,8) Sağlık, 31'i(%13,8) İnsan ve Toplum, 61'i(%27,1) İletişim,16'sı(%7,1) Siyasal Bilgiler, 10'u (%4,4), 19'u (%8,4) ise Mühendislik ve Eğitim Bilimleri Fakültesinden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada öğrencilerin manevi zekâ düzeylerini belirlemek amacıyla Karadeniz & Aydın (2016) tarafından geliştirilen "Ruhsal Zekâ Özellikleri Ölçeği" kullanılmıştır. Beş faktörlü ve 26 maddeden oluşan bu ölçek, ismi her ne kadar "Ruhsal Zekâ Ölçeği" olarak belirtilmiş olsa da içerik itibarıyla manevi zekâya ilişkin boyutları kapsamaktadır (Şengül, 2024: 265). Bu gerekçeyle çalışmanın amacına uygun ölçümler sağlayacağı düşünülerek söz konusu ölçek tercih edilmiştir. Ölçeğin KMO değeri 0,92'dir. Bu çalışmadan elde edilen değer ise 0,89'dur. Öğrencilerin dindarlık seviyelerini öğrenmek için Ayten'in (2009), geliştirdiği 2 faktörlü 10 maddelik dindarlık ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin KMO değeri 0,83'dür. Bu çalışmada ise elde edilen değer 0,90'dır. Kaygı durumlarını ölçmek için ise Geylani & Çiriş Yıldız'ın (2022), hazırladıkları "Gelecek Kaygısı Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 2 faktörlü olup 19 maddeden oluşmaktadır. KMO değeri 0,91'dir. Bu çalışmada elde edilen değer 0,93'tür. Buna göre ölçeklerin güvenirlik değerleri için önerilen Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayılarının kabul edilebilir (Büyüköztürk, 2015) değeri (0,70) karşıladığı görülmektedir. Ayrıca katılımcıların demografik bilgilerini ve okudukları fakülte durumlarını öğrenmek için 6 sorulu "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerine sosyal medya ağları üzerinden ulaşılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 27 istatistik paket programıyla analiz edilmiştir. Öncelikle veri toplama araçlarının güvenirlikleri belirlenmiştir. Bunun için Cronbach Alpha değerleri hesaplanmış ve ilgili başlıklar altında verilmiştir. Sonrasında ise verilerin normal dağılım gösterip göstermedikleri belirlenmiştir. Basıklık ve çarpıklık değerlerinin 2 ila -2 arasında olmasına dikkat edilmiştir (Jöreskog & Sorbom, 1996). Buna göre parametrik testler kullanılmıştır; iki gruplu olan bağımsız değişkenlerde ilişkisiz örneklemler t-testi kullanılmıştır. İkiden fazla grupları olan bağımsız değişkenlerde de tek yönlü faktör analizi ANOVA kullanılmıştır. İki sürekli değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek için de Pearson korelasyon testi kullanılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın kapsamı, Trabzon, Bingöl, Erzurum, Elazığ, Hatay ve Diyarbakır illerindeki çeşitli üniversitelerin farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin araştırmada kullanılan ölçme araçlarına verdikleri yanıtlarla sınırlıdır. Verilerin analizi, yalnızca katılımcıların öznel beyanlarına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırma bulguları, örneklem grubunun görüşleri ve verdiği yanıtlar bağlamında değerlendirilmiş olup genellenebilirlik çerçevesinde ele alınmalıdır.

Etik Bildirim

Etik Kurul İzin Bilgisi: Bu araştırma, Trabzon Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler kurulunun 22/11/2024 tarihli E-81614018-050.04-2400058326 sayılı kararı ile alınan izinle yürütülmüştür.

Yazar Çıkar Çatışması Bilgisi: Yazarların beyan edeceği bir çıkar çatışması yoktur.

Bulgular

Demografik Değişkenler ile Dindarlık Manevi Zekâ ve Gelecek Kaygısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Çalışmada katılımcıların yaş, gelir durumu ve okudukları fakülte gibi demografik değişkenlerle dindarlık, manevi zekâ ve gelecek kaygısı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla korelasyon testi uygulanmıştır. Korelasyon testi, değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını ve gücünü belirlemeye yardımcı olur (Pallant, 2020:144). Bu nedenle söz konusu ilişkileri daha iyi anlamak ve araştırmaya sağlam bir metodolojik temel sunmak amacıyla korelasyon testi uygun bir yöntem olarak seçilmiştir. Konuyla ilgili analiz ve yorumlar tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik değişkenler ile dindarlık manevi zekâ ve gelecek kaygısı arasındaki ilişkilerin korelasyon sonuçları

	1	2	3	4	5
1.Yaş	1				
2.Okuduğu_fakülte	-.263**	1			
3.Dindarlık	-.156*	0.08	1		
4.Kaygı d.	0.082	0.07	-.228**	1	
5.Manevi. Z.	0.043	0.01	.357**	-.204**	1
Toplam	224	224	224	224	224

Not: **p=0.01;*p=0.05

Tablo 1 incelendiğinde yaş değişkeni ile fakülte ($r = -0.263$, $p < .01$) ve dindarlık ($r = -0.156$, $p < .01$) değişkenleri arasında negatif yönlü ve düşük düzeyli anlamlı ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Dindarlığın kaygıyla negatif yönlü ve düşük düzeyli ilişkili olduğu ($r =-.228$,$p <.05$), manevi zekâ ile pozitif yönlü ve orta düzeyde ilişkili ($r =.357$,$p <.05$) olduğu tespit edilmiştir. Gelecek kaygısının ise manevi zekâ ile negatif yönlü ve düşük düzeyde ilişkili ($r=-.240$,$p <.01$) olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular, "Üniversite öğrencilerinin manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?" şeklindeki temel araştırma sorusuna yönelik beklentiyi istatistiksel olarak anlamlı düzeyde desteklemektedir. Bununla birlikte, "H5: Yaş arttıkça gelecek kaygısı, dindarlık ve manevi zekâ düzeyleri artar" hipotezi ise kısmen doğrulanmıştır. Zira yaş değişkeniyle birlikte yalnızca dindarlık düzeyinde anlamlı bir artış gözlemlenmiştir. Ayrıca, "H1: Manevi zekâ düzeyi yüksek olan üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri de yüksektir" ve "H2: Manevi zekâ ve dindarlık düzeyleri yüksek olan üniversite öğrencilerinin gelecek kaygısı düzeyleri düşüktür" şeklindeki hipotezler analiz bulgularıyla doğrulanmıştır. Bu sonuçlar, manevi zekâ ile dindarlık arasında pozitif yönlü; manevi zekâ ve dindarlık ile gelecek kaygısı arasında ise negatif yönlü anlamlı ilişkilerin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin Dindarlık Manevi Zekâ ve Gelecek Kaygılarının Cinsiyete Göre Değerlendirilmesi

Üniversite öğrencilerinin manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı puan ortalamalarının belirlenmesinde bağımsız örneklemler t-testi kullanılmıştır. T-testi, iki grup arasında karşılaştırma yaparak ilgili değişkenlerin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemeye yönelik parametrik bir testtir. Bu test, grupların varyanslarının homojen olduğu ve verilerin normal dağılım gösterdiği varsayımlarına dayanır (Kalaycı, 2014:74). Söz konusu değişkenlere ilişkin istatistiksel analiz sonuçları ve yorumlar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Örneklemin dindarlık, manevi zekâ ve gelecek kaygısı ölçeği puanlarının cinsiyete göre t-testi sonuçları

					T-testi		
	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	ss	t	df	p
Gel. K.	Kadın	146	2.89	.89	-.742	222	.459
	Erkek	78	2.80	.81			
M. Z.	Kadın	146	3.51	.60	-.693	222	.489
	Erkek	78	3.46	.55			
Din.	Kadın	146	3.59	1,01	.073	222	.942
	Erkek	78	3.58	.88			

Tablo 2 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin gelecek kaygısı, manevi zekâ ve dindarlığa yönelik puan ortalamalarının cinsiyetlerine göre anlamlılık derecesine ulaşmadığı görülmektedir ($t_{[222]}$=-.742,p >.05; $t_{[222]}$=-.693,p >.05; $t_{[222]}$=.073,p >.05). Buna göre "Erkek ve kız öğrenciler arasında manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı açısından anlamlı bir fark yoktur." şeklindeki H3 araştırma verileriyle doğrulanmıştır.

Öğrencilerin Gelecek Kaygıları Dindarlık ve Manevi Zekâlarına Yönelik Puanların Yaşa Göre Değerlendirilmesi

Üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre dindarlık, manevi zekâ ve gelecek kaygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Tek yönlü ANOVA, bir bağımlı değişkenin farklı gruplar arasında ortalamalarının anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmeye yönelik parametrik bir analiz yöntemidir (Kalaycı, 2014: 132). Söz konusu değişkenlere ilişkin istatistiksel analiz sonuçları ve yorumlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Örneklemin gelecek kaygısı dindarlık ve manevi zekâ puanlarının yaş aralığına göre anova sonuçları

						ANOVA		
	Yaş		n	$\bar{x}$	s.s.	sd.	f	p	Tukey HSD
Gel. Kaygısı	18-20	A	135	2.83	.89	2/221	1.315	.271	
	21-30	B	69	2.84	.74				
	31-40	C	20	3.15	.76				
Dindarlık	18-20	A	135	3.72	.83		3.591	.029	A-B
	21-30	B	69	3.36	1.1				
	31-40	C	20	3.42	.99				
Manevi Zekâ	18-20	A	135	3.45	.59		2.253	.107	
	21-30	B	69	3.61	.48				
	31-40	C	20	3.38	.62				

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin gelecek kaygılarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü ANOVA sonucunda aradaki farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($F_{[221]}$=,271, p>.05). Katılımcıların dindarlık düzeylerinin yaşlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü ANOVA sonucunda aralarında anlamlı bir farkın olduğu ortaya çıkmıştır ($F_{[221]}$=,029,p<.05). Farkın hangi yaş grubunda olduğunu belirlemek için Post-Hoc testi yapılmıştır. Buna göre 18-20 yaş grubunda olanların dindarlık düzeyleri ($\bar{x}$=3,72), 21-30 yaş grubunda olanlar ($\bar{x}$=3,36) ile 31-40 yaş grubunda olanların dindarlık düzeylerinden ($\bar{x}$=3,42) yüksektir. Katılımcıların manevi zekâ düzeylerinin yaş

gruplarına göre anlamlı düzeyde değişip değişmediğini tespit etmek için yapılan tek yönlü ANOVA testi sonucunda aralarında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür ($F_{[221]}$=,107,p>.01). Bu sonuçlara göre "Öğrencilerin yaş seviyeleri ile gelecek kaygıları, dindarlık ve manevi zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır" şeklindeki H6 araştırma bulguları doğrultusunda kısmen doğrulanmıştır. Nitekim katılımcıların dindarlık düzeylerinin yaşa göre anlamlı biçimde farklılaştığı ancak manevi zekâ ve gelecek kaygısı düzeylerinin yaşa göre anlamlı bir değişim göstermediği tespit edilmiştir.

Öğrencilerin Dindarlık Manevi Zekâ ve Gelecek Kaygılarına Yönelik Puanların Gelir Düzeyine Göre Değerlendirilmesi

Üniversite öğrencilerinin dindarlık, manevi zekâ ve gelecek kaygısı puan ortalamalarının gelir durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Bu değerlendirmeye ilişkin istatistiksel analiz sonuçları ve yorumlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Örneklemin dindarlık manevi zekâ ve gelecek kaygısı puanlarının gelir durumuna göre anova sonuçları

	Gelir	n	$\bar{x}$	s.s.	sd.	f	p	Tukey HSD
Gel. Kaygısı	Düş.	53	2.84	.80	221	.134	.874	
	Orta	164	2.86	.85				
	Yük.	7	3.02	1.00				
Dindarlık	Düş.	53	3.62	.96		.841	.433	
	Orta	164	3.59	.95				
	Yük.	7	3.12	1.18				
Manevi Zekâ	Düş.	53	3.54	.50		.842	.432	
	Orta	164	3.59	.59				
	Yük.	7	3.24	.47				

Tablo 4, öğrencilerin gelirlerine göre gelecek kaygıları, dindarlık ve manevi zekâ düzeylerinde anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek için yapılan tek faktörlü ANOVA sonucunda aralarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F_{[221]}$=134,p>.05; $F_{[221]}$=841,p>.05; $F_{[221]}$=842, p>.05). Buna göre araştırmanın "Öğrencilerin gelir durumu ile gelecek kaygıları, dindarlık ve manevi zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır" H4'ü, bulgularla desteklenmemiştir.

Öğrencilerin Gelecek Kaygılarına Yönelik Puanlarının Okudukları Fakülteye Göre Değerlendirilmesi

Farklı fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin gelecek kaygısı, puan ortalamalarının belirlenmesi amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Bu değişkenle ilgili istatistiksel analiz sonuçları ve yorumlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Örneklemin gelecek kaygısı puanlarının okuduğu fakülteye göre anova sonuçları

	Okuduğu F.	n	$\bar{x}$	s.s.	sd.	f	p	Tukey HSD
Gelecek Kaygısı	İlahiyat	47	2.96	.69	217	.701	.649	
	Sağlık	40	2.89	.88				
	İnsan ve T.	31	2.99	.81				
	İletişim	61	2.78	.98				
	Siyasal bil.	16	2.59	.78				
	Mühendislik	10	2.68	.83				
	Eğitim B.	19	2.90	.69				

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin okudukları fakülteye göre gelecek kaygısı düzeylerinde anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek için yapılan tek faktörlü ANOVA sonucunda aralarında istatiksel anlamda bir farkın olmadığı görülmüştür ($F_{[217]}$=,701,p>.05).

Öğrencilerin Manevi Zekâlarına Yönelik Puanların Okudukları Fakülteye Göre Değerlendirilmesi

Farklı fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin manevi zekâ puan ortalamalarının karşılaştırılması amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Bu analiz, fakülte bazında manevi zekâ düzeylerinde anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılmıştır. Söz konusu değişkene ilişkin istatistiksel analiz sonuçları ve yorumlar Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6. Örneklemin manevi zekâ puanlarının okudukları fakülteye göre anova sonuçları

	Okuduğu F.	n	$\bar{x}$	s.s.	sd.	f	p	Tukey HSD
Manevi Zekâ	İlahiyat	47	3.50	.51	217	.547	.772	
	Sağlık	40	3.57	.49				
	İnsan ve T.	31	3.47	.59				
	İletişim	61	3.41	.67				
	Siyasal bil.	16	3.57	.34				
	Mühendislik	10	3.67	.53				
	Eğitim B.	19	3.45	.61				

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların okudukları fakülteye göre manevi zekâ düzeylerinin istatiksel anlamda farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek faktörlü ANOVA testi sonucunda aralarında anlamlı bir farkın bulunmadığı tespit edilmiştir ($F_{[217]}$= ,547 p>.05).

Öğrencilerin Dindarlıklarına Yönelik Puanların Okudukları Fakülteye Göre Değerlendirilmesi

Üniversite öğrencilerinin dindarlık puanlarının okudukları fakülteye göre değerlendirilmesi amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Fakülteler arasındaki farklara ilişkin analiz sonuçları ve yorumlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Örneklemin dindarlık puanlarının okudukları fakülteye göre anova sonuçları

	Okuduğu F.	n	$\bar{x}$	s.s.	sd.	f	p	Tukey HSD
Dindarlık	İlahiyat	47	3.20	1.17	217	2.037	.062	
	Sağlık	40	3.83	.817				
	İnsan ve T.	31	3.70	.796				
	İletişim	61	3.59	.908				
	Siyasal bil.	16	3.88	.567				
	Mühendislik	10	3.53	1.43				
	Eğitim B.	19	3.59	.951				

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların okudukları fakülteye göre dindarlık düzeylerinin istatiksel anlamda değişip değişmediğini belirlemek üzere yapılan tek faktörlü ANOVA testinde aralarında anlamlı düzeyde farklılığın olmadığı görülmüştür ($F_{[217]}$=2,037,p>.05). Tablo 5,6 ve 7'nin sonuçları "İlahiyat öğrencileri ile diğer fakülte öğrencilerinin gelecek kaygısı, manevi zekâ ve dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mı? sorusuna ilişkin beklentiyi istatistiksel olarak anlamlı düzeyde desteklememektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Çalışmada verilerin analizine başlanılmadan önce kullanılan ölçeklerin güvenirlik değerlerine bakılmış ve üç ölçek için de Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayılarının kabul edilebilir (Büyüköztürk, 2015) değeri (0,70) karşıladığı görülmüştür. Bu tutarlılık "Ruhsal Zekâ Özellikleri Ölçeğin'de" 0,89 "Dindarlık Ölçeğinde 0,90 Gelecek Kaygısı Ölçeğinde ise 0,93'tür. Bu sonuçlar araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik düzeyinde olduğunu göstermektedir.

Araştırma Problemi 1. *Üniversite öğrencilerinin manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı arasında ilişki var mıdır?* Bu araştırma problemine yanıt bulmak amacıyla yürütülen korelasyon analizi sonucunda manevi zekâ ve dindarlık ile gelecek kaygısı arasında negatif yönlü ancak düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin manevi zekâ ve dindarlık düzeyleri arttıkça gelecek kaygıları azalmaktadır. Bu durum, bireylerin yaşadıkları kaygı ve belirsizliklerle başa çıkmada dinî ve manevi kaynaklardan faydalandıklarını göstermektedir. Bu sonuçlar, özellikle gençlerin yaşamlarında karşılaştıkları stresli durumlar ve belirsizlikler karşısında Allah'a güvenme, kadere inanma, dua etme ve ibadet gibi manevi başa çıkma stratejelerine başvurduklarını ortaya koyan önceki araştırmalarla örtüşmektedir (Çinici, 2024).

Manevi zekâ, bireylerde manevi farkındalık, manevi yetiler ve manevi varlık algısını geliştirdiğinden (Arnout, 2020) dindarlığa da pozitif etki edebilmekte ve bu sayede gelecek kaygısının azalmasına katkı sunabilmektedir. Konuyla ilgili Şengül'ün (2024: 411) "Türk Toplumunda Manevî Zekâ Özellikleri, Dinî Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı İlişkisi" başlıklı doktora tezinde dindar bireylerin daha az ruhsal rahatsızlık yaşadığı ve manevî zekânın depresyon, anksiyete ve stres belirtilerini anlamlı ve negatif yönde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Karakaş (2017), tarafından yürütülen araştırmada manevî zekâ ile içsel yönelimli dindarlık ve öznel iyi oluş arasında anlamlı ilişkiler belirlenmiş; çalışmada öznel iyi oluşun manevi zekânın bir çıktısı olduğu vurgulanmıştır. Yurtdışında yapılan araştırmalar, manevi zekânın ruh sağlığı ve psikolojik iyi oluş üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymuştur (Charkhabi vd., 2014). El-Kureyni ve el-Mutayri'nin (2024), çalışmasında da manevi zekâ ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Benzer şekilde Hubi (2019), tarafından lise öğrencileri üzerinde yürütülen araştırmada manevi zekâ ile gelecek kaygısı arasında negatif bir ilişki saptanmış; manevi zekâ düzeyi arttıkça öğrencilerin gelecek kaygısının azaldığı belirlenmiştir. Hamdani ve arkadaşları (2020), "Son Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Kaygısı Üzerindeki Manevi Zekâ ve Sosyal Karşılaştırmanın Rolü" başlıklı çalışmasında ruhsal zekânın kariyer kaygısı ile negatif yönde ilişkili olduğunu göstermiş ve içsel faktörlerin (örneğin manevi zekâ) dışsal etkenlere oranla kariyer kaygısını daha güçlü biçimde etkileyebileceğini öne sürmüşlerdir. Bununla birlikte, manevi zekânın ruhsal iyi oluşa her zaman doğrudan katkı sağlamadığına işaret eden çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Giannone ve Kaplin'in (2020), "Batılı Bir Örneklemde Manevi Zekâ Zihinsel Sağlıkla Nasıl İlişkilidir" başlıklı araştırmasında bireylerin varoluşsal sorunlara karşı anlam ve amaç üretme yeteneklerinin genel ruh sağlığı sonuçlarıyla olumlu ilişkili olduğu görülmekle birlikte, bu yeteneklerin anksiyete, depresyon ya da madde kullanımıyla doğrudan ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Manevi zekânın her ne kadar kaygı üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu kesin olarak söylenemese de bireylerin psikolojik dayanıklılık gibi öznel iyi oluş bileşenleri aracılığıyla dolaylı olarak etkili olabileceği ifade edilmektedir (Sullivan & Lindsay, 2022). Nitekim yapılan bazı araştırmalar, manevi zekânın COVID-19 salgınına bağlı kaygılar üzerinde, bireyin dayanıklılığı ile birlikte anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Rastogi, 2024; Mohammadipour vd., 2021). Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar da bu durumu destekler niteliktedir; bu çalışmalarda manevi zekâ ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır (Kişi, 2020:3; Yağcı & Sezgin, 2021). Bu bulgular, hem manevi zekânın hem de dindarlığın bireyin ruh sağlığı üzerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle dindarlık ile gelecek kaygısı arasındaki ilişkiyi ele alan Batı ve İslâm coğrafyalarındaki araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin, ABD ve diğer sanayileşmiş Batılı ülkelerde yürütülen çeşitli çalışmalarda, dindarlığın kaygı düzeylerini azaltıcı yönde etkili olduğu

belirtilmiştir. Her ne kadar Müslüman örneklemler üzerine yapılan araştırmalar sınırlı sayıda olsa da Arap-İslâm toplumlarında gerçekleştirilen 10 çalışmadan 9'unda dindarlık ile kaygı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir (Abdel-Khalek & diğerleri, 2019; Akça, 2014: 304-305).

Türkiye bağlamında yapılan araştırmalar ise dindarlığın bireylerde anlam ve güven duygusunu güçlendirdiğini ve bunun da kaygıyla başa çıkmada olumlu rol oynadığını ortaya koymaktadır (Uysal & Turan, 2019; Certel, 2003:90; Çınar, 2007; Halıcı Kurtulan & Kara Irmak, 2016). Bu veriler, dindarlığın bireye yönlendirme sağlayan ve stresle başa çıkma sürecini destekleyen içsel kaynaklar sunduğu, dolayısıyla kaygı üzerinde düzenleyici bir işlev gördüğü şeklinde yorumlanabilir. Araştırma bulguları, üniversite öğrencileri gibi geçiş döneminde bulunan bireylerin ruhsal sağlığının korunmasında manevi zekâ ve dindarlığın önemli rol oynayabileceğine işaret etmektedir. Günümüz gençliği, gelecek belirsizlikleri, akademik baskılar ve toplumsal değişimlerle karşı karşıya kalırken; içsel dayanıklılık, anlam üretimi ve maneviyat, psikolojik iyi oluşlarını sürdürebilmeleri açısından koruyucu faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda üniversitelerde öğrenci destek hizmetlerinin sadece psikolojik değil manevi ihtiyaçları da kapsayıcı bir perspektifle yapılandırılması önem arz etmektedir. Ayrıca dinî-manevî içerikli rehberlik ve danışmanlık hizmetleri, öğrencilerin kişisel gelişimlerine ve gelecek kaygılarıyla başa çıkmalarına katkı sağlayabilir.

Araştırma Problemi 2. *Üniversite öğrencilerinin okudukları fakülte, yaş, cinsiyet ve gelir durumu ile manevi zekâ, gelecek kaygısı ve dindarlık düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?* Bu soruya yanıt aramak amacıyla öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülteye göre dindarlık, manevi zekâ ve gelecek kaygısı düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek üzere tek faktörlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerin manevi zekâ ve gelecek kaygısı puan ortalamaları arasında, okudukları fakülteye göre anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır. Bu bulgu, manevi zekânın ve gelecek kaygısının üniversite öğrencileri arasında daha çok bireysel ve psikolojik eğilimlerle şekillendiğini düşündürmektedir. Öte yandan literatürde bu sonuçlarla çelişen araştırmalara da rastlanmaktadır. Örneğin, Tarawneh & Matarnah (2017), fen bilimleri öğrencilerinin manevi zekâ düzeylerinin diğer fakültelere kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde Karakaş (2017), fakülteler arası fark anlamlı olmasa da Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin en yüksek manevi zekâ ortalamasına sahip olduğunu, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin ise en düşük ortalamaya sahip olduğunu belirtmiştir. Bu bulgular, manevi zekânın sadece dini bilgi ya da eğitimle değil bireyin yaşam deneyimi, entelektüel farkındalığı ve anlam arayışıyla da şekillenebileceğini göstermektedir.

Dindarlık düzeylerine ilişkin olarak da fakülteler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Ancak İlahiyat Fakültesi ile Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencileri arasında dindarlık puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte Sağlık bilimleri öğrencileri lehine bir farklılık gözlemlenmiştir. Bu durum, dindarlığın salt teolojik eğitimle değil yaşam pratikleri ve bireysel anlam inşasıyla da ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Bu sonuçlar, yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören bireylerin manevi ve dini eğilimlerinin yalnızca fakülte ya da akademik alanlarına göre belirlenmediği aksine bireysel farkındalık, aile yapısı, sosyo-kültürel çevre ve yaşam deneyimleri gibi çok boyutlu etkenlerin bu sürece yön verdiğini göstermektedir. Özellikle, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde beklenenin aksine daha düşük dindarlık veya manevi zekâ ortalamalarının görülmesi, dini bilginin bilişsel boyutta kalmasının duygusal ve davranışsal boyutla her zaman örtüşmediğini düşündürmektedir. Diğer taraftan, Sağlık Bilimleri gibi insan merkezli mesleklerde öğrenim gören öğrencilerin yaşamla daha iç içe olmaları, yardım etme, empati ve anlam bulma süreçlerinin onların dindarlık veya manevi zekâ gibi kavramlarla daha derin bir ilişki kurmalarına neden olabileceği değerlendirilebilir. Sonuç olarak bu bulgular, üniversite gençliğinin manevi gelişiminde sadece akademik alanların değil, sosyal, duygusal ve kültürel etkenlerin de belirleyici olduğunu ortaya koymakta, özellikle anlam ve değer merkezli eğitim programlarının tüm fakültelere entegre edilmesinin gençlerin manevi ve ruhsal gelişimini destekleyebileceğini düşündürmektedir.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre dindarlık, manevi zekâ ve gelecek kaygısı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklemler için t-testi sonucunda, bu değişkenler açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Ancak alanyazında bu bulgularla örtüşmeyen sonuçlara rastlanmaktadır. Örneğin, Karslı (2021), Kımter (2008: 213), Coşkun (2005), Karaca (2000: 299) ve Karslı

(2018: 197) gibi araştırmalarda, genel olarak kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek dindarlık düzeylerine sahip oldukları bildirilmiştir. Bununla birlikte ölüm korkusu, hastalanma, iş bulamama gibi gelecek kaygısıyla ilişkili değişkenlerde kadınların erkeklere oranla daha yüksek düzeyde kaygı yaşadığına dair bulgular da mevcuttur (Uysal & Turan, 2019; Ayten, 2009; Kaya & Varol, 2004; Toprak & Kızılgeçit, 2023). Bu durum, kadınların duygusal duyarlılıklarının daha yüksek olması nedeniyle inançsal düzlemde aşkın bir varlığa yönelme eğilimlerinin daha belirgin olabileceğini düşündürmektedir. Ancak dindarlığın bir boyutu olan yaratıcıya güven veya bağlılık düzeyi, her zaman bireyin kaygı düzeyini düşürecek ölçüde etkili olmayabilir. Diğer bir ifadeyle inançsal bağlılık bazı bireylerde kaygıyı azaltıcı bir işlev görse de bu etki herkes için geçerli ve yeterli düzeyde olmayabilir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda kadın ve erkek öğrenciler arasında manevi zekâ düzeyi açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Benzer şekilde alanyazında da cinsiyet değişkeni bakımından manevi zekâ düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmadığını ortaya koyan araştırmalar mevcuttur (Kotnala, 2015; Tarawneh & Matarnah, 2017). Bu durum, manevi zekânın cinsiyetten bağımsız bir yapı arz edebileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, bazı çalışmalar farklı sonuçlar bildirmiştir. Örneğin, Gupta (2012) ve Nazam (2014), erkeklerin manevi zekâ düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtirken Arnout (2019), yürüttüğü araştırmada kadınların manevi zekâ düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Bu çelişkili sonuçlar, manevi zekâya ilişkin cinsiyet temelli değerlendirmelerin henüz netlik kazanmadığını ve farklı kültürel bağlamlarda daha geniş örneklemlerle ve çeşitli ölçme araçlarıyla yapılacak araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Öğrencilerin yaş gruplarına göre manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı düzeylerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla tek faktörlü ANOVA testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda manevi zekâ ve gelecek kaygısı puanları, yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Ancak dindarlık düzeylerinde yaşa bağlı olarak istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Farkın hangi yaş grubundan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Post-Hoc testi sonucunda bu farkın 18–20 yaş grubunda yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, genç bireylerin daha güçlü bir dini yönelime sahip olabileceğini göstermektedir. Benzer biçimde Akgül'ün (2007: 92) araştırmasında da 20 yaş ve altı bireylerin, 21-39 yaş grubuna kıyasla daha yüksek düzeyde dini inanca sahip oldukları gözlemlenmiştir. Öte yandan, Mehmedoğlu (1999:133) ve Uysal'ın (1995) çalışmaları, 40 yaş üstü bireylerin dini inanç düzeylerinin daha yüksek olduğunu, buna karşın en düşük inanç düzeyine sahip grubun orta yaş bireylerden oluştuğunu göstermektedir. Bu bulgular, dindarlığın farklı boyutlarına göre (ibadet, duygu, bilgi) yaşla birlikte farklı şekillerde gelişebileceğini ortaya koymaktadır. Nitekim Mehmedoğlu (1999:126), Ayten (2004:86) ve Karslı'nın (2011:176) çalışmalarında, yaş ortalaması daha yüksek bireylerin, dindarlığın özellikle ibadet ve bilgi boyutlarında önde oldukları belirtilmiştir. Bu bulgu, yaşa bağlı dindarlık farklılıklarının, yaşam döngüsü boyunca bireyin dini yönelimlerinin sabit kalmadığını, sosyal, bilişsel ve duygusal değişkenlere bağlı olarak biçimlendiğini göstermektedir. Genç yaş gruplarının daha yüksek dindarlık düzeyine sahip olması birkaç nedene bağlanabilir. Öncelikle üniversite eğitiminin ilk yıllarında olan bireyler, yeni bir sosyal çevreye adapte olma sürecinde dini inançlarına daha fazla yönelerek aidiyet ve güven duygusu geliştirmeye çalışabilirler. Ayrıca bu yaş aralığı, kimlik gelişiminin yoğun yaşandığı bir dönemdir ve bireyler bu süreçte manevi referanslara daha çok başvurabilmektedir. Özellikle üniversite ortamında karşılaşılan yeni düşünceler, belirsizlikler ve gelecek kaygısı, bireyleri daha sağlam bir değer sistemine yönelmeye sevk edebilir.

Bu araştırmada elde edilen bir diğer önemli bulgu, öğrencilerin manevi zekâ düzeylerinin yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık göstermediğidir. Bu sonuç, çalışmaya katılan örneklem grubunda manevi zekânın yaşa bağlı olarak belirgin bir değişim göstermediğini ortaya koymaktadır. Ancak bu bulgu, alanyazındaki bazı çalışmalarla çelişmektedir. Örneğin, Şengül'ün (2024:414) çalışmasında, genç bireylerin tüm diğer yaş gruplarına kıyasla daha düşük manevi zekâ düzeylerine sahip oldukları; buna karşılık yetişkin bireylerin özellikle orta yaş grubuna oranla daha yüksek manevi zekâ geliştirdikleri tespit edilmiştir. Benzer yöndeki bulgulara Demir (2023), Yiğit Seyfi (2016), Turan & arkadaşları (2020), Korkmaz (2022), Yıldız (2021) ve Kişi (2020) gibi araştırmacılar da ulaşmıştır. Ayrıca, King (2008), Arnout (2007), Arnout & arkadaşlarının (2019), yurtdışında gerçekleştirdikleri araştırmalar da yaşla birlikte manevi zekâ düzeyinin arttığını ve bu iki değişken arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Bu tür araştırmalarda gözlenen farklılıkların çeşitli nedenlere dayanabileceği düşünülmektedir. Öncelikle manevi zekâ, bireyin yaşam tecrübeleri, anlam arayışı, krizlerle başa çıkma biçimi ve içsel farkındalık gibi çok katmanlı süreçlerle gelişmektedir. Bu bağlamda, yaş ilerledikçe

bireylerin karşılaştıkları hayat deneyimlerinin çeşitlenmesi, yaşamın anlamına dair daha derinlikli sorgulamalar yapmaları ve ruhsal olgunluk kazanmaları, manevi zekânın gelişimini destekleyici bir etki yaratabilir. Dolayısıyla bazı çalışmalarda yaş ile manevi zekâ arasında pozitif bir ilişki bulunması, bireyin yaşam süreci içinde ruhsal farkındalığını ve içsel tutarlılığını geliştirme kapasitesiyle açıklanabilir. Ancak bu çalışmada yaşa göre anlamlı bir farklılık saptanmamış olması, özellikle üniversite öğrencilerinin henüz benzer gelişimsel dönemde (geç ergenlik ve erken yetişkinlik) bulunmalarıyla açıklanabilir. Bu yaş grubundaki bireylerin yaşam tecrübeleri, sınırlı olabilir ve dolayısıyla manevi zekâ gelişimi açısından benzer düzeyde içsel kaynaklara sahip olmaları muhtemeldir. Ayrıca üniversite ortamı, bireylere kimlik ve anlam arayışına yönelik çok çeşitli etkileşim ve uyarıcılar sunmakla birlikte bu uyarıcılar bireysel düzeyde farklı biçimlerde içselleştirilmekte ve dolayısıyla manevi zekâ düzeylerine doğrudan ve homojen bir yansıma göstermemektedir. Sonuç olarak yaşla birlikte manevi zekânın geliştiğine işaret eden çalışmalara karşın bu araştırmada yaş grupları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Bu durum, manevi zekânın gelişiminin yaş dışında farklı etkenlere (aile yapısı, dini/manevi yönelimler, yaşam deneyimleri, sosyal destek, eğitim ortamı vb.) bağlı olduğunu ve çok boyutlu biçimde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Araştırma kapsamında, öğrencilerin gelir düzeylerine göre gelecek kaygısı, dindarlık ve manevî zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek faktörlü ANOVA testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre bu üç değişken açısından gelir grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yani öğrencilerin gelir seviyeleri arttıkça ya da azaldıkça manevi zekâ, dindarlık veya gelecek kaygısı düzeylerinde anlamlı bir değişim gözlemlenmemiştir. Bu bulgu, daha önce yapılmış bazı çalışmalarla örtüşmektedir. Örneğin, Çat (2014) ve Söylemez (2016:88), manevi zekâ düzeylerinin bireylerin gelir durumuna göre anlamlı şekilde değişmediğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde Yıldız (2021) da üniversite öğrencilerinin ruhsal zekâ düzeylerinin gelir düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Şengül'ün (2024:443) çalışması ise gelir düzeyine göre genel manevi zekâda anlamlı bir farklılık bulmazken, yalnızca *metafizik farkındalık* alt boyutunda üst gelir grubuna mensup bireylerin daha yüksek puanlar aldığını belirtmiştir.

Bu bulgular, manevi zekânın doğrudan ekonomik koşullardan ziyade bireyin içsel gelişimi, yaşam deneyimleri ve değer sistemleriyle ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Manevi zekâ; kendilik farkındalığı, yaşamın anlamını kavrama, başkalarına karşı şefkat geliştirme gibi maddi olmayan, daha çok içsel gelişimle ilgili bileşenleri içerdiğinden, bireyin ekonomik durumu bu becerilerin gelişiminde belirleyici bir faktör olmayabilir. Sonuç olarak bu araştırmada elde edilen veriler, gelir düzeyinin manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı üzerinde belirleyici bir faktör olmadığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte bazı alt boyutlarda farklılıkların gözlemlenmiş olması, manevi gelişimin çok boyutlu yapısına işaret etmekte ve gelecekte yapılacak daha derinlemesine araştırmaların önemini ortaya koymaktadır. Özellikle gelir düzeyinin, bireyin yaşam deneyimlerini nasıl anlamlandırdığı, hangi manevi kaynaklara yöneldiği ve bu kaynakları nasıl içselleştirdiği ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

Araştırmanın soruları ile ilgili sonuçları:

1.Yapılan analizler, üniversite öğrencilerinin manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermiştir. Bu doğrultuda, temel araştırma sorusu istatistiksel olarak desteklenmiştir.

2. İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile diğer fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı düzeylerinde anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığına ilişkin soru da elde edilen bulgular doğrultusunda istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde desteklenmemiştir. Fakülte türü değişkeni bu değişkenler üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmamıştır.

Araştırmanın Hipotezleri ile ilgili sonuçları:

1. Çalışmada, "Yaş arttıkça gelecek kaygısı, dindarlık ve manevi zekâ düzeyleri artar" şeklindeki H5 hipotezi kısmen doğrulanmıştır. Yaş ile birlikte yalnızca dindarlık düzeyinde anlamlı bir artış tespit edilmiştir.

H1: "Manevi zekâ düzeyi yüksek olan öğrencilerin dindarlık düzeyleri de yüksektir" ve

H2: "Manevi zekâ ve dindarlık düzeyleri yüksek olan öğrencilerin gelecek kaygısı düzeyleri düşüktür" hipotezleri analiz bulgularıyla doğrulanmıştır. Bu sonuçlar, manevi zekâ ile dindarlık arasında pozitif yönlü, manevi zekâ ve dindarlık ile gelecek kaygısı arasında ise negatif yönlü anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur.

2. "Erkek ve kız öğrenciler arasında manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı açısından anlamlı bir fark yoktur" şeklindeki H3 hipotezi, araştırma bulguları doğrultusunda doğrulanmıştır.

3. "Öğrencilerin yaş düzeyleri ile gelecek kaygısı, dindarlık ve manevi zekâ düzeyleri arasında anlamlı farklar vardır" şeklindeki H6 hipotezi, kısmen desteklenmiştir. Araştırma verileri, yaşa göre yalnızca dindarlık düzeyinde anlamlı farklılık bulunduğunu göstermiştir; buna karşılık manevi zekâ ve gelecek kaygısı düzeylerinde yaşa bağlı anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

4. "Öğrencilerin gelir düzeyine göre manevi zekâ, dindarlık ve gelecek kaygısı düzeylerinde anlamlı fark vardır" şeklindeki H4 hipotezi, araştırma bulgularıyla desteklenmemiştir. Gelir düzeyi değişkeni ile bu üç değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir.

Kuramsal açıdan kaygı ile dindarlık ve manevi zekâ arasında kurulan olumsuz ilişkinin bazı empirik çalışmalarda destek bulduğu görünmektedir. Bazı çalışmalarda ise her iki olgu arasında pozitif bir ilişki tespit edilirken, bir kısım araştırmalarda da anlamlı herhangi bir ilişkinin olmadığı yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Dindarlık ile kaygı veya ölüm kaygısını ele alan araştırmaların farklı sonuçlara ulaşmasında kullanılan dindarlık ölçeklerinin farklı olmasının da bir etken olduğunu göz önüne alınmalıdır. Aynı sonuçlar manevi zekâ için de söylenebilir. Bunun için gelecekteki araştırmalar, farklı dinsel inançlara sahip kişilerde ruhsal zekâ bileşenlerindeki farklılıkları ve bunların ruh sağlığıyla ilişkilerini incelemelidir.

References

Abdel-Khalek, A., Nuño, L., Gómez-Benito, J., & Lester, D. (2019). The relationship between religiosity and anxiety: A meta-analysis. *Journal of Religion and Health*, 58, 1847–1856. https://doi.org/10.1007/s10943-019-00881-z

Adler, A. (1985). *İnsan Tabiatını Tanıma* [Understanding human nature] (A. Yörükan, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.

Aggarwal, V. (2024). A practical approach to spiritual intelligence: Towards the path of creativity. *International Journal of Indian Culture and Business Management* (IJICBM), 33(1), 121–137. Retrieved from https://doi.org/10.1504/IJICBM.2024.141584

Ahmet, M. S. (2006). Measuring spiritual intelligence in various professional groups and its relationship with certain demographic dimensions (An applied study). *The Egyptian Journal of Studies*, 5(16).

Akça, E. (2024). *Suudi Arabistan'da Din Psikolojisinin Dünü Bugünü* [*The past and present of the psychology of religion in Saudi Arabia*]. N. Gencer & M. Cengil (Ed.), *Dünyada Din Psikolojisi (Dünü Bugünü - I)* (ss. 289–317). Son Çağ Yayıncılık.

Akça, E. (2019). *Mutluluğa Ulaşmada Olumlu Bir Kişilik Özelliği Olarak Sekine Kavramı* [*The concept of sakīna as a positive personality trait in attaining happiness]* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Akgül, Ö. (2007). *Din Karşıtı Propaganda ve Dindarlık [Anti-religious propaganda and religiosity*] (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Allport, G. W., & Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology, 5*(4), 432–443. https://doi.org/10.1037/h0021212

Amram, Y. J. (2022). The Intelligence of Spiritual Intelligence: Making the Case. *Religions*, *13*(1140). https://doi.org/10.3390/rel13121140

Arnout, B. (2020). A structural equation model relating unemployment stress, spiritual intelligence, and mental health components: Mediators of coping mechanisms. *Journal of Public Affairs*. https://doi.org/10.1002/pa.2025.

Arnout, B., Latyshev, O., & Alkhatib, A. (2019). The relative contribution of spiritual intelligence in the adherence to research ethical standards. *Biomed Journal of Scientific & Technical Research*, 18(5), 13917–13927. https://doi.org/10.26717/BJSTR.2019.18.003216

Arnout, B. (2007). Spiritual intelligence and its relationship with personality types in different age groups. *Journal of the Faculty of Education*, 17(72), 124–190.

Arnout, B. (2008). Spiritual intelligence and its relationship with quality of life. *Modern Education Journal*, 1(2), 313–389.

Arnout, B. (2016). *Spiritual intelligence and psychological counseling: Theory and practice*. Anglo Egyptian Library.

Arnout, İ. M., & Bedir, İ. M. B. (2013). Patience and its relationship with the psychology of optimism and pessimism among university students. *Journal of the Faculty of Arts, Benha University*, 32, 449–507.

Aydıntan, B. (2009). Ruhsal Zekânın Dönüştürücü Liderlik Üzerine Etkisini Araştıran Uygulamalı Bir Çalışma [An empirical study on the effect of spiritual intelligence on transformational leadership]. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 23(2), 257–272. https://dergipark. org. tr/en/pub/atauniiibd/issue/2696/35517.

Ayten, A. (2004). *Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi* [*The relationship between self-actualization and religiosity)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Ayten, A. (2009). *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* [*The role of religiosity and empathy in prosocial behavior*] (Yayınlanmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Ayten, A. (2009). Üniversite Öğrencilerinde Ölüm Kaygısı: Türk ve Ürdünlü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma [Death anxiety among university students: A comparison between Turkish and Jordanian students]. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(4), 86–108. https://dergipark.org.tr/en/pub/daad/issue/4497/61942.

Basır, N. (2014). *Ruhsal Zekâ ve Çevre Üzerine Bir Araştırma* [*A study on spiritual intelligence and the environment]* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı [An examination of the relationship between religiosity and mental health in adults in terms of various variables]. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 206–231. https://doi.org/10.15869/itobiad.96269.

Bekiş, T. (2006). *Liderlikte Ruhsal Zekâ Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma* [*An applied study on spiritual intelligence in leadership]* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Bozdağ, M. (2010). *Ruhsal Zekâ [Spiritual intelligence]* (205. Bs.). Yakamoz Yayınları.

Buzan, T. (2001). *The power of spiritual intelligence.* HarperCollins.

Büyüköztürk, Ş. (2015). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum* [Handbook of data analysis for social sciences: Statistics, research design, SPSS applications, and interpretation] (21.bs.). Pegem Yayıncılık.

Cebri, A. (2012). *The big five personality traits and their relationship with future anxiety among*. Palestinian university students in Gaza governorates [Unpublished master's thesis]. Al-Azhar University.

Certel, H. (2003). *Din Psikolojisi* [*Psychology of religion*]. Andaç Yayınları.

Cezmi Savaş, A., & Çobanoğlu, N. (2016). Öğretmenlerin Ruhsal Zekâsı ve Örgütsel Bağlılıkları: İş Memnuniyetinin Aracılık Rolü [Teachers' spiritual intelligence and organizational commitment: The mediating role of job satisfaction]. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(2), 496-511. https://doi.org/10.14686/buefad.v5i2.5000175441.*

Charkhabi, M., Mortazavi, A., Alimohammadi, S., & Hayati, D. (2014). The effect of spiritual intelligence training on the indicators of mental health in Iranian students: An experimental study. *In Procedia - Social and Behavioral Sciences* (pp. 355–358).

Costello, M. (2013). *How to increase your spiritual intelligence*. Personal Development.

Coşkun, K. (2020). Dindarlık ve Toplumsal Değerler: İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Üzerine Görgül Bir Çalışma (Ankara Örneği) [Religiosity and social values: An empirical study on Imam Hatip high school students Ankara case]. *Marife,* 20(1), 213–240. https://marife.org.tr/tr/pub/issue/55524/701335.

Çat, S. (2014). *Acil Yardım, Kurtarma ve Müdahale Çalışanlarının Ruhsal Zekâ ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma: Gümüşhane İli Örneği* [*A study on determining the spiritual intelligence and burnout levels of emergency aid, rescue, and response workers: The case of Gümüşhane Province*] (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gümüşhane *Üniversitesi).* YÖK Tez Merkezi.

Çınar, A. (2007). *Varoluşçu Teoloji: Paul Tillich'te Din ve Sembol [Existential theology: Religion and symbol in Paul Tillich].* İz Yayıncılık.

Çinici, M. (2024). A qualitative study on problems of young people and ways of religious coping in Türkiye. *Journal of Ilahiyat Researches*, 62(1), 1–18. https://doi.org/10.29288/ilted.1457901

Demir, S. (2023). Examination of emotional and spiritual intelligence of Turkish language teaching students. *European Journal of Language and Culture Studies*, 2(2), 60–69. https://doi. org/10.24018/ejlang.

el-Aşeri, M. (2004). *Future anxiety and its relationship with some social variables: A comparative cultural study among students of some faculties of education in Egypt and the Sultanate of Oman*. In The 11th Annual Conference of the Psychological Counseling Center, Ain Shams University (Vol. 1).

el-Khalidi, E. (2002). *The reference in mental health*. Arab Publishing House – University Library.

el-Kureyni, H. F., & el-Mutayri, S. M. (2024). Spiritual intelligence and its relationship with psychological flow as predictors of psychological quality of life. *Journal of Educational and Psychological Sciences* (JEPS), 8(2), 63–80.

el-Minshawi, A. (2006). *Clinical psychology*. Dar Al-Nahda Al-Arabiya.

el-Haciri, S. (2021). Spiritual intelligence and its relationship with professional motivation and psychological resilience among primary school teachers. *Journal of "Education in the 21st Century for Educational and Psychological Studies" – Faculty of Education, Sadat City University*, 17, 86–125.

Emmons, R. (2000). Is spirituality intelligence? Motivation, cognition, and the psychology of ultimate concern. *International Journal for the Psychology of Religion*, 10(3), 3–26.

er-Rabi, F. (2013). Spiritual intelligence and its relationship with gender and academic achievement among students of the Faculty of Education at Yarmouk University in Jordan. *Jordanian Journal of Educational Sciences, 9(4)*.

es-Sebti, E. (2015). *Spiritual intelligence and its relationship with social anxiety among female students at King Saud University in Riyadh* [Unpublished master's thesis]. Imam Muhammad bin Saud Islamic University, Faculty of Social Sciences.

Fahir, S. (2018). *Spiritual intelligence in the Qur'an and its importance for the educational leader* (An analytical study in Surah Al-Muddathir) [Unpublished master's thesis]. Maulana Malik Ibrahim State Islamic University of Indonesia.

Freud, S. (1923). *The ego and the id*. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 19, pp. 1–66). Hogarth Press.

Freud, S. (1984). *Psikanalize Giriş* [*Introduction to psychoanalysis]* (G. Koptagel İlal, Çev., 3. bs.). Altın Kitaplar Yayınevi.

Gardner, H. (2000). A case against spiritual intelligence. *International Journal for the Psychology of Religion*, 10(1), 27–34. https://doi.org/10.1207/S15327582IJPR1001_3

Gençtan, E. (2005). *Psikanaliz ve sonrası* [*Psychoanalysis and beyond]* (11. bs.). Metis Yayınları.

Geylani, M., & Çiriş Yıldız, C. (2022). Üniversite Öğrencilerinde Gelecek Kaygısı Ölçeği" nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması [Development of the "Future Anxiety Scale" among university students: Validity and reliability study]. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 10(1), 284-300. https://doi.org/10.33715/inonusaglik.1011330.

Giannone, D., & Kaplin, D. (2020). How does spiritual intelligence relate to mental health in a western sample? *Journal of Humanistic Psychology*, 60, 400–417. Retrieved from https://doi.org/10.1177/0022167817741041

Göcen, G. (2011). Türkiye'de Din Psikolojisi Çalışmalarında Dindarlık [Religiosity in the studies of psychology of religion in Turkey]. *EKEV Akademi Dergisi*, 15(46), 1–16.

Gupta, G. (2012). Spiritual intelligence and emotional intelligence in relation to self-efficacy and self-regulation among college students. *International Journal of Social Sciences and Interdisciplinary Research*, 1(2), 60–69.

Gürses, İ. (2017). *Dindarlık ve Kişilik* [*Religiosity and personality]* (2. bs.). Emin Yayıncılık.

Hamdani, Y., L., & Widyastuti, F. (2020). The roles of spiritual intelligence and social comparison over career anxiety of final year students. *In Annual International Conference on Social Sciences and Humanities* (pp. 141–145). https://doi.org/10.2991/assehr.k.200728.031

Hosseini, M., Elias, H., Krauss, S. E., & Aishah, S**.** (2010). A review study on spiritual intelligence, adolescence and spiritual intelligence, factors that may contribute to individual differences in spiritual intelligence, and the related theories. *International Journal of Psychological Studies, 2*(2), 179–188. https://doi.org/10.xxxx/xxxxx

Hubbi, A. (2020). *The relationship between quality of life, spiritual intelligence, and future anxiety among high school students* [Doctoral dissertation]. Kasdi Merbah University, Faculty of Humanities and Social Sciences.

Ibn Hazm, M. (1980). *Healing of souls and refinement of morals*. Maktabat Al-Salafiyyah.

Kalaycı, Ş. (2014). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* [*Multivariate statistical techniques with SPSS applications*]. (6. bs.). Asil Yayın Dağıtım.

Karaca, F. (2000). *Ölüm Psikolojisi* [*Psychology of death]*. Beyan Yayınları.

Karaca, F. (2003). Dindarlığın Fonksiyonelliği Üzerine [On the functionality of religiosity]. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 6(16), 75–86. https://dergipark.org.tr/tr/pub/da/issue/4453/61335.

Karadeniz, A., & Aydın, D. (2016). Ruhsal Zekâ Özellikleri Ölçeği Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması [Validity and reliability study of the spiritual intelligence characteristics scale]. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7(23), 69–93.

Karakaş, A. (2017). Manevi Zekânın İç Yönelimli Dindarlık, Affetme Esnekliği ve Öznel İyi Oluşla İlişkisi [The relationship of spiritual intelligence with intrinsically oriented religiosity, forgiveness flexibility, and subjective well-being]. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, (1), 53–63. https://doi.org/10.32711/tiad.350504.

Karakaş, A.C. (2019). İtikâfın Manevi Zekâ, Dînî Şuur ve Endişe Şiddeti Üzerine Etkisi [Impact of The Itiqāf on The Spiritual Intelligence, Religious Consciousness and Worry Severity]. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi,* 3(1),1-12. https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir/issue/44280/515219.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* [*Scientific research methods]* (14. bs.). Nobel Yayınları.

Karlık, Z. (2022). Manevî Zekâ ve Tanrı Tasavvuru İle Travma Sonrası Büyüme ve Gelişim Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma [*A study on the relationship between spiritual intelligence and the concept of God with post-traumatic growth and development*] (Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Karslı, N. (2011). *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi (Erzurum Örneği)* [*The relationship between anger control and religiosity* (Erzurum case study)] (Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Karslı, N. (2018). *Mutluluk ve Dindarlık* [*Happiness and religiosity].* Kimlik Yayınları.

Karslı, N. (2021). Üniversite Öğrencilerinde Manevi-İnsani Değerler ve Dindarlık İlişkisi [The relationship between spiritual-human values and religiosity among university students]. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (50), 43–174. https://doi.org/10.17120/omuifd.891300.

Kaya, M., & Varol, K. (2004). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği) [State-trait anxiety levels and causes of anxiety among theology faculty students (Samsun case study)]. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 17/17 (Eylül 2004), 31-63. https://doi.org/10.17120/omuifd.53984.

Kımter, N. (2008). *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi* [*The relationship between self-esteem and religiosity]* (Yayınlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Kızılgeçit, M., & Akça, E. (2022). Kur'ân'ın Hayata Yansıması: 1001 Hatim Uygulaması (Erzurum Örneği) [The reflection of the Qur'an on life: The 1001 Khâtim practice (The example of Erzurum)]. *Diyanet İlmi Dergi* 58/2 (Haziran 2022), 745-790. https://doi.org/10.61304/did.986594.

King, D. B. (2008). *Rethinking claims of spiritual intelligence: A definition, model, & measure* [Unpublished master's thesis]. Trent University.

Kişi, M. Z. (2020). *Psikolojik Sağlamlık Düzeylerinin Duygusal Zekâ ve Ruhsal Zekâ İle İlişkisi* [*The relationship between psychological resilience, emotional intelligence, and spiritual intelligence]* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Doğuş Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Koenig, H. G., & Al Zaban, F. (2021). Moral injury: An increasingly recognized and widespread syndrome. *Journal of Religion & Health*, 60, 2989–3011. https://doi.org/10.1007/s10943-021-01328-0

Korkmaz, Z. (2022). *Ruhsal Zekâ İle Mesleki Bağlılık Arasındaki İlişkinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi]* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Siirt Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Kotnala, S. (2015). A study of spiritual intelligence among graduate students. *The International Journal of Indian Psychology*, 3(1), 132–140.

Kurtulan, M., & Karaırmak, Ö. (2007). An examination of the relationships between death anxiety, spirituality, religious orientation, and existential anxiety. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1(2), 163–187. https://doi.org/10.12738/Spc.2016.2.0007

Kula, K., & Saraç, T. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kaygısı [Future anxiety among university students]. *Mustafa Kemal University Journal of Graduate School of Social Sciences*, 13(33), 227. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19579/209022.

Manav, F. (2011). Kaygı Kavramı [The concept of anxiety]. *Toplum Bilimleri*, 5(9), 201–211.

Mehmedoğlu, A. U. (1999). *Dindar Olanlarda ve Dindar Olmayanlarda Kişilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İstanbul Örneği)* [*A comparative study on personality among the religious and non-religious* (Istanbul case) (Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi).YÖK Tez Merkezi.

Merter, M. (2012). *Dokuz Yüz Katlı İnsan: Tasavvuf ve Benötesi Psikolojisi (Transpersonal Psikoloji)* [*The nine hundred-floor human: Sufism and transpersonal psychology* (10.bs.). Kaknüs Yayınları.

Merter, M. (2014). *Psikolojinin Üçüncü Boyutu Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili* [*The third dimension of psychology: Nafs psychology and the language of dreams]*(10.bs.). Kaknüs Yayınları.

Mohammadipour, M., Afzood, A., Zolfaghari, S., & Salmabadi, M. (2021). The role of spiritual intelligence and distress tolerance in coronavirus anxiety among students. *Health, Spirituality and Medical Ethics*, 8(2), 95–102. https://doi.org/10.32598/hsmej.8.2.5.

Morgan, G. (1971). *Introduction to psychology*. McGraw-Hill Book.

Nasel, D. (2004). *Spiritual orientation in relation to spiritual intelligence: A new consideration of traditional Christianity and New Age/individualistic spirituality* [Unpublished doctoral dissertation]. University of South. Retrieved from http://arrow.unisa.edu.au:8081/1959.8/24948/

Nazam, F. (2014). Gender differences in spiritual intelligence among adolescents. *Indian Journal of Applied Research*, 4(11), 423–425.

O'Sullivan, L., & Lindsay, N. (2022). The relationship between spiritual intelligence, resilience, and well-being in an Aotearoa New Zealand sample. *Journal of Spirituality in Mental Health*, 25, 277–297. Retrieved from https://doi.org/10.1080/19349637.2022.2086840

Pallant, J. (2020). *SPSS survival manual* (S. Balcı & B. Ahi, Trans., 3rd ed.). Anı Publishing.

Pür, İ. (2023). *Üniversite öğrencilerinde gelecek kaygısı ile dindarlık arasındaki ilişki: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi örneği* [The relationship between future anxiety and religiosity among university students:

The case of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University]. Jass Studies – Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, *16*(96), 473–488. https://doi.org/10.29228/JASSS.71789.

Rastogi, M. (2024). Relationship between spiritual intelligence, resilience, and COVID-related anxiety. *GAP Indian Journal of Forensics and Behavioral Sciences*, 5(2), 1–7.https://doi. org/10.47968/gapijfbs.520001.

Salant, P., & Dillman, D. A. (1994). *How to conduct your own survey*? John Wiley and Sons.

Sayar, K. (2000). Anksiyete: Özgürlüğün Baş Dönmesi [Anxiety: The dizziness of freedom]. *Defter*, 13(39), 72–83.

Seybold, K. S., & Hill, P. C. (2001). The role of religion and spirituality in mental and physical health. *Current Directions in Psychological Science*, 10, 21–24.

Singla, H., Mehta, M. D., & Mehta, P. (2021). Modeling spiritual intelligence on the quality of work life of college teachers: A mediating role of psychological capital. *International Journal of Quality and Service Sciences*, 13(3), 341–358. Retrieved from https://doi.org/10.1108/IJQSS-07-2020-0108.

Söylemez, A. (2016). *Manevi Zekânın Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak İncelenmesi* [*The examination of spiritual intelligence as a predictor of the meaning of life and life satisfaction]* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Şengül, F. (2024). *Türk Toplumunda Manevî Zekâ Özellikleri, Dinî Başa Çıkma Yönelimleri ve Ruh Sağlığı İlişkisi* [*Characteristics of spiritual intelligence in Turkish society, religious coping orientations, and the relationship with mental health]*(Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi).YÖK Tez Merkezi.

Tarawneh, A., & Matarnah, A. (2017). Spiritual intelligence among Mutah University students and its relationship with religiosity. *Mutah for Research and Studies – Series of Humanities and Social Sciences*, 2(32), 13–40.

Turan, M. B., Koç, K., Ulucan, H., & Yüce, M. (2020). Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Ruhsal Zekâ Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi [Examination of the spiritual intelligence levels of faculty of sports sciences students in terms of certain variables] *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 14(1), 25–37. https://dergipark.org.tr/tr/pub/bsd/issue/53161/685161.

Türkçapar, M. H., & Sargın, A. E. (2012). Bilişsel Davranışçı Psikoterapiler: Tarihçe ve Gelişim [Cognitive behavioral psychotherapies: History and development]. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, (1), 7–14. https://jcbpr.org/storage/upload/pdfs/1708430845-tr.pdf.

Uslu Üstten, A. (2008). *Kuantum biliminin getirdiği yenilikler ışığında ruhsal zekânın edebiyat eğitiminde kullanılması* [*Utilization of spiritual intelligence in literature education in light of innovations brought by quantum science*] (Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi).YÖK Tez Merkezi.

Uysal, V. (1995). [Religious life and personal characteristics (a field study)]. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (2), 3–4. https://isamveri.org/pdfdrg/D01239/1995_2/1995_02_UYSALV.pdf.

Uysal, V., & Turan, Y. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Sürekli Kaygı, Dindarlık Ve Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki İlişkiler [The relationships between trait anxiety, religiosity, and aggression tendencies among university students]. *Bilimname,* 11 (4), 67–104. http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.577468.

Ünal-Aydın, P., Arslan, Y., & Aydın, O. (2020). Depresif ve Anksiyete Semptomları İçin Farkındalık ve Spiritüel Zekânın Tahmin Edici Rollerinin Değerlendirilmesi [Assessing the predictor roles of mindfulness and spiritual intelligence for depressive and anxiety symptoms]. *Spiritual Psychology and Counseling*, 5, 273–285. https://dx.doi.org/10.37898/spc.2020.5.3.103.

Yağcı, F., & Sezgin, E. (2021). Ergenlerın Manevi Zekâları İle Psikolojik Dayanıklılıkları Arasındakı İlişkinin İncelenmesi [Examining the relationship between adolescents' spiritual intelligence and psychological resilience]. *Academic Platform Journal of Islamic Research,* 5(2), 232–252. 10.52115/apjir.943876.

Yakut, S. (2022). *Ahlaki Zekâ, Din ve Dindarlık ((Psikososyal Bir Bakış)* [*Moral intelligence, religion, and religiosity: A psychosocial perspective]*. Iksad Yayınları.

Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din* [*Mental health and religion]*. Karahan Yayınları.

Yapıcı, A., & Kayıklık, H. (2005). Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarlığın Öz Saygı ve Kaygı ile İlişkisi [The relationship of religiosity with self-esteem and anxiety in the context of mental health: The case of Çukurova University].*Çukurova Üniversitesi Örneği. Değerler Eğitimi Dergisi*, *3*(9), 177–206. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29192/312561.

Yiğit Seyfi, Ü. (2016). *X ve Y Kuşaklarının Ruhsal Zekâ Özellikleri İle Çalışma Algıları Üzerine Bir Analiz* [*An analysis on the spiritual intelligence characteristics of generations X and Y and their work perceptions*] (Yayınlanmamış doktora tezi, Celal Bayar Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Yıldız, M. (2001). Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma [A psychological study on the definition and dimensions of religiosity]. *Tabula Rasa, 1*, 19-42. https://isamveri.org/pdfdrg/D02423/2001_1/2001_1_YILDIZM.pdf

Yıldız, M. (2001). Dindarlık ve Ölüm Kaygısı Tasavvufi Yaklaşım ve Günümüz Üniversite Öğrencileri [Religiosity and death anxiety: A Sufi approach and contemporary university students]. *Journal of Religious Culture*, *(43b)*.1-7

Yıldız, L. (2021). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal, Duygusal ve Ruhsal Zekâ Türleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* [*Examining the relationship between social, emotional, and spiritual intelligence types among university students]* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sabahattin Zaim Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi.

Zehran, H. (2005). *Mental health and psychotherapy* (4th ed.). Alam Al-Kutub.